

RĪGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS AKADĒMIJA

Pedagoģijas fakultāte

Nepilna laika studijas

Vidējās izglītības skolotājs

II kurss

ILZE LOGINA

Skolēnu dzimumizglītības veicināšana

sociālo zinību stundās 7.klasē

Diplomdarbs

Darba autors

Ilze Logina

Vārds, uzvārds

Paraksts

Darba vadītājs

Doc., katedras vadītāja

Akadēmiskais amats

Dr.paed.

Grāds

Staņislava Marsone

Vārds, uzvārds

Paraksts

Rīga

2014

ANOTĀCIJA

Darba autore: Ilze Logina

Darba vadītāja: Dr. Paed. Staņislava Marsone

Pētnieciskā darba temats: Skolēnu dzimumizglītības veicināšana sociālo zinību stundās 7.klasē

Pētījuma mērķis: analizēt dzimumizglītības veicināšanas pedagoģiskās iespējas sociālo zinību stundās pamatskolā.

Pētījuma uzdevumi:

1. analizēt dzimumizglītības izpratni un realizāciju mācību procesā,
2. raksturot dzimumizglītības realizēšanas pedagoģiskās iespējas vecumposma attīstības īpatnību kontekstā,
3. izvērtēt dzimumizglītību veicinošās pedagoģiskās iespējas sociālo zinību stundās 7.klasē.

Pētījuma jautājums: Kādas ir dzimumizglītības veicināšanas pedagoģiskās iespējas sociālo zinību stundās pamatskolā?

Pētījuma metodes: teorētiskās - literatūras analīze, dokumentu analīze un salīdzināšana; empīriskās - novērošana, anketēšana, datu apkopošana un analīze, situāciju analīze, mācību procesa un rezultātu analīze.

Galvenie rezultāti un secinājumi: skolēnu dzimumizglītības veicināšanai sociālo zinību stundās 7.klasē ir jāizmanto vecumposma īpatnībām atbilstošas metodes un paņēmieni. Pedagogam ir jāizvērtē skolēnu iepriekšējais zināšanu un prasmju līmenis, jāatrod piemērotas mācību metodes, paņēmieni un jāīsteno tie dzimumizglītības satura elementu mācīšanas laikā sociālo zinību stundās. Galvenā problēma ir valstī definētas un vienotas koncepcijas trūkums, pedagogi un skolēnu vecāki un neatbilstoši mācību materiāli.

Atslēgas vārdi: dzimumizglītība, attīstība, pusaudzis.

ANNOTATION

Author of diploma paper: *Ilze Logina*

Supervisor of diploma paper: *Dr. Paed. Staņislava Maršone*

Research topic: The promotion of sexual education at the lessons of social sciences in grade 7.

Goal of the research: analyse sexual education promotion of pedagogical possibilities of social science classes in elementary school.

Tasks of the research:

1. to analyse understanding and realization of sexual education in the learning process
2. describe the implementation of sex education teaching opportunities for the development of features of the context of their age
3. assess sexual education enhancing opportunities for social studies classes in grade 7.

The research question: What are the educational opportunities for the promotion of sex education social studies classes in elementary school?

Theoretical methods: literature analysis, document analysis and comparison.

Empirical methods: observation, questionnaires, data collection and analysis, case studies, analysis of teaching process and results.

Main results and conclusions: promoting sexual education for students in social studies in grade 7 must use their age peculiarities of appropriate methods and techniques. Teachers need to assess students' prior knowledge and skills level, necessary to find suitable teaching methods, techniques and implement them in social studies lessons during sexual education teaching elements. The main problems in the country are the lack of a holistic approach, educators and parents, and inadequate teaching materials.

Keywords: sexual education, development, a teenager.

Satura rādītājs

Ievads.....	5
1. Dzimumizglītības izpratnes veicināšana pamatskolas pedagoģiskajā procesā.....	7
1.1 Dzimumizglītības atbilstība vecumposma attīstības īpatnībām.....	9
1.2 Dzimumizglītības elementu integrēšana mācību procesā pamatskolā.....	13
2. Dzimumizglītību veicinošie pedagoģiskie līdzekļi sociālo zinību stundās.....	20
2.1 Dzimumizglītības satura elementi sociālajās zinībās pamatskolā.....	20
2.2 Dzimumizglītības apguvi veicinošās pedagoģiskās iespējas sociālo zinību stundās 7.klasē.....	31
Secinājumi.....	43
Saīsinājumu saraksts.....	47
Literatūra un avotu saraksts.....	49
Pielikumi	

Ievads

21.gadsimta izglītība balstās uz četriem zinību balstiem: *mācīties, lai zinātu* (apgūt instrumentus izpratnei), *mācīties darīt* (lai varētu ar izdomu darboties savā vidē), *mācīties dzīvot kopā* (lai piedalītos un līdzdarbotos visās cilvēku darbībās kopā ar citiem cilvēkiem), *mācīties būt* (*Mācīšanās ir zelts*, 79-80).

Formālā izglītība parasti vai pat gandrīz vienmēr koncentrējas tikai uz mācīšanos, lai zinātu, un mazākā apjomā uz mācīšanos, lai darītu. Divi pārējie balsti atstāti bez ievēribas, vai arī tiek uzskatīts, ka pie tiem nonāks no diviem iepriekšējiem (*Mācīšanās ir zelts*, 80). Šobrīd pasaulē notiekošais liecina, ka *mācīties dzīvot kopā*, *mācīties būt*, *mācīties darīt* ir tikpat svarīgs izglītības stūrakmens kā *mācīties, lai zinātu*.

Diplomdarba „Skolēnu dzimumizglītības veicināšana sociālo zinību stundās 7.klasē” ietvaros būtiskākie 21.gadsimta izglītības pilāri ir *mācīties būt* un *mācīties dzīvot kopā*. *Mācīties būt*, lai labāk varētu attīstīt savu personību un spētu darboties aizvien patstāvīgāk, izrādot patstāvīgi, spriestspēju un personisko atbildību; *mācīties dzīvot kopā*, mācoties izprast citus cilvēkus un novērtēt savstarpēju atkarību (*Mācīšanās ir zelts*, 89). Skolēniem ar dzimumizglītības starpniecību ir jāiemācās būt, attīstīt savu personību, spēt darboties un pilnvērtīgi dzīvot mūsdienu pasaulē patstāvīgi un sadarbībā ar līdzcilvēkiem. Mācīties būt – tāds ir dzimumizglītības veicināšanās prioritārais uzdevums.

Skolēnu dzimumizglītības veicināšanas jautājums aktuāls ir tāpēc, ka mūsdienās procesi notiek straujāk un skolēniem ātrāk ir jāsāk *mācīties būt*. 12 – 15 gadu vecumā skolēni jau ir sasnieguši vai ir jau pēdējā pubertātes stadijā, 12 gadu vecumā ½ meiteņu sasniedz zināmu brieduma pakāpi, puīši savu dzimumbriedumu sasniedz jau 13 gadu vecumā. Lai gan mūsdienās dzimumbriedums pusaudžiem iestājas salīdzinoši ātrāk, tas nenozīmē, ka skolēni psiholoģiski, emocionāli un materiāli ir gatavi parūpēties par nākamo paaudzi (Goldman & Collier-Hariis, 2012, 445). Nenoliedzama ir arī masu mediju ietekme uz pusaudžu domāšanas veidu, attīstību un tās īpatnībām. Tāpēc, lai iemācītos būt un dzīvot kopā, arvien aktuālāks paliek jautājums, kādai ir jābūt dzimumizglītībai skolās un vai un kā ir iespējams veicināt skolēnu dzimumizglītību sociālo zinību stundās Latvijā.

Diplomdarba aktualitāti nosaka arī vienotas, valstiskas koncepcijas neesamība dzimumizglītības jautājumos, skolēniem atbilstošu un pedagogus atbalstošu materiālu trūkums, tik dažādās vecāku attieksmes pret dzimumizglītības jautājumu mācīšanu pamatskolā, kā arī sabiedrības attieksme, aizspriedumi un vēsturiskais mantojums.

Diplomdarba temats šobrīd Latvijā nozīmīgs ir arī 2013.gadā VISC veiktā pētījuma par veselības izglītības jautājumiem kontekstā, kurā ir norādīts:

1.) skolotājiem mācību procesā ir jāpievērš lielāka uzmanība skolēnu izpratnes veicināšanai par pārmaiņām ķermenī un par kontracepcijas jautājumiem,

2.) skolotāji nejutās droši, vadot mācību stundas par reproduktīvās veselības tematiem (VISC, 2013).

Papildus masu mēdijos publicētā informācija liecina, ka dzimumizglītības jautājumi ir aktuāli jaunākajiem valsts iedzīvotājiem – 2013.gadā divi no desmit aktuālajiem uzdotajiem jautājumiem internetā ir „Kā rodas bērni?” un „Kā iepatīties meitenei?”¹. Tai pat laikā pamatzglītības posmā dzimumizglītības uzdevums ir „radīt iespēju skolēniem nesatraukties un sniegt atbilstošu un korektu informāciju, lai palīdzētu skolēnam pašam pieņemt lēmumu. Dodiet iespēju pusaudzīm būt pusaudzīm!”². Skolās īstenotā dzimumizglītība Latvijā neļauj pusaudzīm būt pusaudzīm, neļauj pusaudzīm *mācīties būt*, ir nepieciešams sistemātiski pilnveidot dzimumizglītības apguvi visā Latvijā.

Pētījuma objekts – mācību process sociālo zinību stundās.

Pētījuma priekšmets – dzimumizglītību veicinošās pedagoģiskās iespējas.

Pētījuma mērķis – analizēt dzimumizglītības veicināšanas pedagoģiskās iespējas sociālo zinību stundās pamatskolā.

Pētījuma uzdevumi:

1. analizēt dzimumizglītības izpratni un realizāciju mācību procesā,
2. raksturot dzimumizglītības realizēšanas pedagoģiskās iespējas vecumposma attīstības īpatnību kontekstā,
3. izvērtēt dzimumizglītību veicinošās pedagoģiskās iespējas sociālo zinību stundās 7.klasē.

Pētījuma metodes – teorētiskās - literatūras analīze, dokumentu analīze un salīdzināšana; empīriskās - novērošana, anketēšana, datu apkopošana un analīze, situāciju analīze, mācību procesa un rezultātu analīze.

Pētījuma bāze – Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas 7.klases skolēni.

Pētījuma struktūra – ievads, divas nodaļas, secinājumi, saīsinājumu saraksts, izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts un pielikumi.

¹ Viena no meklētākajām frāzēm Latvijas google „Kā rodas bērni?” www.delfi.lv/calis/jaunumi/viena-No-Mekletakajam-Frazem-Latvijas-Google-Ka-Rodas-berni.d?id=43978860#ixzz3DYzDV581

² Sexuality Education.

www.education.vic.gov.au/school/teachers/teachingresources/social/physed/Pages/sexualityed.aspx

1. Dzimumuzglītības izpratnes veicināšana pamatskolas pedagoģiskajā procesā

Lai analizētu skolēnu dzimumizglītības veicināšanas iespējas pamatskolas pedagoģiskajā procesā, vispirms jānoskaidro jēdzienu „dzimumizglītība” un „dzimumaudzināšana” būtība.

Lai izprastu atšķirību starp audzināšanu un izglītību, nepieciešams apskatīt šo divu jēdzienu būtību.

Izglītība ir mērķtiecīgi organizēta sabiedrības vēsturiskās pieredzes, kultūrvērtību apgušanas, pārmantošanas, sistematizētu zināšanu un prasmju apguves, personības īpašību veidošanas un veidošanās joma, atbilstošu praktisku darbību kopums un rezultāts. Savukārt audzināšana plašā izpratnē ir mērķtiecīgi organizēts cilvēku darbības process, kas virzīts uz sociālas kultūras pieredzes nodošanu no paaudzes paaudzei, uz jaunās paaudzes vērtīborientāciju un pašregulācijas veidošanu un garīguma izkopšanu. Savukārt, šaurā izpratnē tā ir pieauguša cilvēka darbība, kuras nolūks ir bērna (jaunieša) attīstības vadīšana vēlamā virzienā, gādājot, rūpējoties par viņu, mācot, izglītojot, izkopjot dzīvei vajadzīgās praktiskās iemaņas (Valbis, 2005, 22).

Dzimumizglītība ir izglītība, kurā apgūst **zināšanas** un **pieredzi** par dzimumu bioloģiskajām, psiholoģiskajām, sociālajām atšķirībām un īpatnībām; par atšķirīgo uzvedību, interesēm, attieksmēm, funkcijām, attiecībām, sociālajām tradīcijām (*Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*, 2000, 43). Pēc autores domām, jēdziena skaidrojums apliecina, ka dzimumizglītības ietvaros ir būtisks konteksts un vide, kurā strādā pedagogs; pedagogam mācību procesā ir jāņem vērā skolēnu sastāvs, dzimums, attīstības līmenis, pieredze, spriestspēja, vecāku attieksme pret dzimumizglītību, iepriekšējo pedagogu darbs ar skolēniem, skolēnu intereses un attieksmes, apstākļi un konteksti, kas varētu palīdzēt skolēniem apgūt zināšanas un veidot savu personīgo pieredzi par dzimumizglītības jautājumiem.

Vēl viens jēdziens, kas jāizskaidro pirms detalizētas pētījuma jautājuma analīzes, ir „dzimumaudzināšana”. Dzimumaudzināšana ir attiecīga (vīriešu/sieviešu) dzimuma attīstības **pilnveidošana**, dzimumam atbilstošas identitātes veidošanās **ietekmēšana**; apstākļu **nodrošināšana** dzimumam atbilstošu bioloģisko, psiholoģisko un sociālo attieksmju, pārliecību, vērtību attīstībai (*Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*, 2000, 43). Dzimumaudzināšana – tikumiskās audzināšanas sastāvdaļa. Dzimumaudzināšana un skolēnu gatavošana ģimenes dzīvei. Dzimumu bioloģiskās un psiholoģiskās īpatnības, kopīgās un

atšķirīgās. Medicīniski higiēniskās un dzimumaudzināšanas principi, formas un metodes. Pedagogu, vecāku un mediķu sadarbība dzimuma un higiēniskajā audzināšanā. (Puškarevs, 1988). Par dzimumaudzināšanas galveno uzdevumu uzskatām mīļtēspējīgu cilvēku izaudzināšanu (Zālītis and Zālīte, 2001, 672). Pārāk grūti ir sākt pāraudzint 25 vai 30 gadus vecu cilvēku. Īstais laiks audzināšanai ir bērnība (Alfreds, 1992, 129). Līdz ar to audzināšanas procesam ir jānotiek tieši bērnībā un pusaudža gados gan ģimenē, gan skolā, jo vēlāk var nākties cīnīties ar neaudzināšanas sekām un rezultātu. Tas pats attiecas arī uz dzimumizglītošanu, pieļaujot atkāpes un novirzes bērnībā un pusaudža gados, nebūs iespējams novērst un izmainīt vēlāk notiekošo.

Skolā samērā rezultatīva var būt zināšanu un prasmju apguve. Arī attieksme pret veselību un to noteicošajiem faktoriem ir ietekmējama, ja pietiekami augsta ir skolotāja pedagoģiskā meistarība un spēcīga personības ietekme (Puškarevs & Golubeva, 1995, 17). Izglītošana (zināšanas, prasmes) un audzināšana (attieksmju ietekmēšana) skolā ir mērķtiecīgs process. Bērni skolā apgūst aizvien jaunas zināšanas. Grūtāk ietekmējamas ir attieksmes un vērtību orientācija. Vislētāk pozitīvā virzienā mainās uzvedība, ieradumi un dzīvesveids (Puškarevs, 2001, 22). Diplomdarba autore uzskata, ka gan dzimumizglītības, gan dzimumaudzināšanas jautājumiem skolā ir jāpievērš uzmanība, ka ietekme uz skolēnu, viņa zināšanām un dzīves sākumā izveidoto pieredzi, ir milzīga.

Šie termini „dzimumizglītība” un „dzimumaudzināšana” ir savstarpēji saistīti. Atšķirīgais ir veicamo pienākumu un atbildību sadalē un ilglaicīgumā. Dzimumaudzināšanu lielākoties būtu jānodrošina skolēna ģimenei, radniekiem un tuviniekiem, savukārt, dzimumizglītība ir skolas veicamais uzdevums. Dzimumizglītības procesā tiek ietekmētā arī dzimumaudzināšana, bet lielāko daļu atbildības dzimumaudzināšanas jautājumos ir jāuzņemas ģimenei, radniekiem, tuviniekiem un sabiedrībai kopumā.

Vēl viens jēdziens, kas, pēc autores domām, ir aktuāls un tiek izmantots diplomdarbā „Skolēnu dzimumizglītības veicināšana sociālo zinību stundās 7.klasē” ir dzimumizglītošana. Tā kā šāds jēdziens latviešu valodā neeksistē, tad vispirms nepieciešams jēdziena „izglītošana” skaidrojums. Izglītošana (angļu valodā – *educating, teaching*) ir mērķtiecīga darbība, izglītības procesa daļa: zināšanu un kultūras nodošana, prasmju, vērtību izpratnes, attieksmju, pārliecības veidošana, audzināšana. Izglītošana tiek realizēta formālā un neformālā izglītības sistēmā (*Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*, 2000, 75). Līdz ar to dzimumizglītošana ir mērķtiecīga pedagoga darbība, kuras ietvaros apgūst visus dzimumizglītības jēdziena skaidrojumā nosauktos raksturlielumus. Diplomdarba autore izmantos iepriekš definētos jēdzienus „dzimumizglītība”, „dzimumaudzināšana” un „dzimumizglītošana”.

Nodaļas „Dzimumizglītības izpratnes veicināšana pamatskolas pedagoģiskajā procesā” ietvaros tiks analizēti 2 jautājumi – dzimumizglītības atbilstība vecumposma attīstības īpatnībām un dzimumizglītības elementu integrēšana mācību procesā pamatskolā, pirmajā apakšnodaļā detalizēti analizējot skolēnu vecumposma īpatnības un otrajā apakšnodaļā – citu valstu pieredzi un praksi skolēnu dzimumizglītības veicināšanas jautājumos skolās.

1.1 Dzimumizglītības atbilstība vecumposma attīstības īpatnībām

Dzimumizglītība tiešā vai netiešā (apzinātā vai neapzinātā) veidā ir aktuāla ikvienam cilvēkam no dzimšanas līdz aiziešanas brīdim, bet īpašs periods dzimumizglītībai un personīgo un līdzcilvēku robežu pārbaudei ir pusaudža gadi. Lai gan pusaudža gadi vienmēr ir uzskatīti par sarežģītu vecumu, mūsdienu sabiedrībā pusaudži šķiet vēl vairāk nelīdzsvaroti kā iepriekšējās paaudzes (Balsons, 1996, 159), līdz ar to dzimumizglītības jautājumu mācīšana pusaudžiem sociālo zinību stundās ir izaicinājums, kas no pedagoga prasa īpašu sagatavotību un atbilstību savu uzdevumu veikšanai. Pusaudžu audzināšanā nepieciešama vislielākā gudrība, un pusaudžu psiholoģija ir tā, kas pedagoģijai uzstāda vissmagākās prasības (Students, 1998, 83).

Pētījuma autore, veicot analīzi par dzimumizglītības atbilstību vecumposma īpatnībām, var norādīt svarīgāko iemeslu, kāpēc pusaudžu vecumposmā ir problēmas mācīt dzimumizglītības jautājumus skolā. Pusaudža dzīvē vienaudžiem ir daudzkārt lielāka ietekme nekā skolotājiem (Balsons, 1996, 173) un pusaudža dzīvē samazinās jauniešu „satelītstatus” attiecībā pret vecākiem, neradot pilnīgas autonomijas iespēju. Izveidojas pedagoģiski gandrīz vai neizskaidrojama joma, kam jaunieša identitātes attīstībā ir būtiska nozīme (Gudjons, 1998, 147). Līdz ar to dzimumizglītības laikā ir nepieciešams meklēt īpašus risinājumus, mācību formas un metodes, lai varētu īstenot Latvijas izglītības standartā un programmās definētos mērķus un sasniegt dzimumizglītības definētos mērķus un uzdevumus.

Pusaudžu periodā norisinās pāreja no bērnības uz jauniešu periodu. Pusaudžu periodu var definēt no aptuveni 11-15 gadiem. Šajā periodā veidojas bērna personības pamatiezīmes un kvalitātes, kā arī redzamas iepriekšējo periodu izveidojušās sekas gan emocionālajā, gan kognitīvajā gan sociālajā sfērā. Pusaudžu periodam raksturīga apziņas maiņa pret sevi

vienlaicīgi norisinoties fizioloģiskām pārmaiņām ķermenī. Pusaudžiem ir vēlme, lai pret viņiem izturas līdzīgi (Svence, 1999, 1).

Atbilstoši pētījuma tematam darbā tiek analizētas pusaudžu vecumposma īpatnības. Pusaudžu vecumu iedala divās apakšgrupās: 10 (11) – 13 (14) g. jaunākie pusaudži un 13 (14) un 15 (16) g. – vecākie pusaudži. Robežu nosaka pubertātes jeb dzimumbrieduma parādības organismā (Zelmenis, 2000, 66). Robeža ir dzimumbrieduma sākums, lai arī tā nav stingri noteikta. Meitenes attīstās straujāk, zēni – lēnāk, lai gan turpmākajā attīstībā viņi apsteidz meitenes (Žukovs, 1997, 28). Ar dzimumbrieduma iestāšanos aktuālākās kļūst dzimumaudzināšanas problēmas (Žukovs, 1997, 29). Caurmērā tiek uzskatīts, ka pubertāte iestājas vecumā no 10 līdz 13 gadiem (meitenēm ātrāk nekā zēniem). Kaut arī fizioloģiskā dzimumattīstība 17-18 gados ir jau lielākoties beigusies, tās sociālās un emocionālās sekas vēl nekādā gadījumā nav pārvarētas (Gudjons, 1998, 143). Tā kā cilvēka attīstība notiek viņa aktīvas mijiedarbības procesā ar apkārtējo vidi, cilvēkam vecumposmu robežas nav noteiktas. Savā attīstībā cilvēks var apsteigt savu vecuma grupu vai arī atpalikt no tās (Žukovs, 1997, 26).

Pubertātes vecumā zēnu un meiteņu attīstības īpatnības izpaužas ļoti krasi. Meitenēm augšanas lēciens un dzimumbrieduma periods iestājas apmēram divus gadus ātrāk nekā zēniem. Ja zēniem pubertātes periods straujās fiziskās izmaiņas atzīmē vidēji 13-15 gadu vecumā (var ilgt no 10 līdz 16 gadiem), tad meitenēm šo attīstības lēcieni novēro 11-13 gadu vecumā (dzimumnobriešana turpinās apmērām līdz 17 gadiem) (Puškarevs, 1986, 14). Meitenēm 13-14 gadu vecumā jau raksturīga zināma psiholoģiskā un sociālā brieduma pakāpe. Vairumam zēnu šajā vecumā organisma fizioloģiskā pārkārtošanās tikai sākas. Zēniem 13-14 gados raksturīga pubertātes vecuma nelīdzsvarotība ar visām tās izpausmēm. Zēnu uzvedībā šajā vecumā ir novērojams bērnišķīgums un pretrunīgas izpausmes. Īpatnības abu dzimumu fiziskajā un psihiskajā attīstībā pusaudžu vecumā nosaka atšķirības viņu uzvedībā un sociālajā aktivitātē (Puškarevs, 1986, 15). Vēl jāatceras, ka bērnu un pusaudžu kalendārais (pases) vecums un viņu attīstības pakāpe ne vienmēr saskan. Skolēnu vidū ir tādi, kuru bioloģiskais briedums apsteidz vecumu, gan arī tādi, kuri savā attīstībā atpaliek no vidējā vecumam atbilstošā tempa (Puškarevs, 1986, 55).

Jaunākie pusaudži, 7.klases skolēni (12 – 13 gadus veci skolēni) ir šī pētījuma mērķgrupa, jo tieši šajā vecumposmā pusaudžiem ir raksturīga vēlēšanās līdzināties pieaugušajiem. Nespēdami tos kritiski novērtēt, pusaudži nereti pārņem tieši pieaugušo negatīvās īpašības: agri sāk smēķēt, lietot alkoholu, tiecas izmēģināt narkotikas un dzimumsakarus. Šādas izdarības sekmē arī tieksme dižoties vienaudžu priekšā ar savu pieredzi, drosmi, spēku, asprātību un patstāvību (Zelmenis, 2000, 67). Daudziem skolēniem šajā vecumā ir jau reprodukcijas spējas, taču vēl nav sasniegti fiziskais briedums. Tomēr visvairāk atpaliek

emocionālais, morālais, intelektuālais un sociālais briedums (Puškarevs, 1994a, 5). Līdz ar to dzimumizglītības veicināšanā īpaši nozīmīga ir jaunāko pusaudžu vidū, lai viņi spētu adekvāti reaģēt uz organismā notiekošajām pārmaiņām un pielāgoties pārejai no bērnības uz pieauguša cilvēka dzīvi.

Pusaudzim ir ļoti nepieciešama veselības izglītība (t.sk. dzimumizglītība un dzimumaudzināšana), jo pubertāte ir kritisks periods, kad fizioloģisko pārmaiņu ietekmē rodas pastiprināta neatkarības tieksme, mazinās pieaugušo autoritāte un ietekme sociālajās situācijās, bet lēmumi tiek pieņemti gadījuma situācijās – kafejnīcā, sporta zālē, ballē, pie auto stūres, u.tml. Bet ne vienmēr pusaudzim ir skaidrs, ko izvēlēties, un ne vienmēr tas ir tik viegli. (Puškarevs, 1994b, 7). Kā pusaudzim var palīdzēt pieaugušie (ģimene, skolotāji, vecāki biedri, u.c.)? Viens no minētajiem palīdzības veidiem ir palīdzēt izkopt prasmes informācijas iegūšanai (Puškarevs, 1994b, 6).

Dzimumbriedumu sasniegušiem jauniešiem nereti pietrūkst elementāru zināšanu par sava un pretējā dzimuma īpatnībām, par elementārajām uzvedības normām attiecībās ar otru dzimumu, par ģimenes dzīves dažādajiem aspektiem (Puškarevs, 1991a, 94). Pētījuma autore uzskata, ka kopš 1991.gada situācija Latvijas izglītības sistēmā nav īpaši mainījies. To apliecina arī VISC izstrādātais pētījums par skolēnu zināšanām, prasmēm un attieksmēm veselības izglītības jautājumos. VISC 2013.gada sākumā veiktā pētījuma rezultāti vēlreiz apliecina, ka:

- skolotājiem ir jāpievērš uzmanību skolēnu izpratnes veicināšanai par izmaiņām meiteņu un zēnu ķermenī pubertātes vecumā, kā arī par kontracepcijas jautājumiem, jo skolēniem nav izpratnes par pubertātei raksturīgām izmaiņām ķermenī,
- daļa skolotāju nejūtas droši, vadot mācību stundas par reproduktīvās veselības tematiem,
- skolēniem ir sliktas zināšanas par HIV/AIDS inficēšanās iespējām; VISC šo saista arī ar sabiedrības stereotipiem un pieņēmumiem, ne tikai ar skolas darbības kvalitāti un izglītības sistēmu (VISC, 2013b, 23-24).

Pētījuma autore konstatēja, ka dzimumizglītības jautājumus Latvijā apskatījis un analizējis atbilstoši vecumposma īpatnībām ir I.Puškarevs. I.Puškarevs jau 1990to gadu sākumā precīzi un pamatoti definēja dzimumizglītībā apskatāmos jautājumus, veicamos uzdevumus un principus.

Vispirms pētījuma ietvaros apskatīsim, kādas ir nozīmīgāko **jautājumu kopas** pusaudžu **dzimumizglītošanā**:

1. jautājumi par dzimumpiederību un dzimumīpatnībām,
2. jautājumi par ģimeni – attieksmi pret pieaugušajiem, arī starp vecākiem un bērniem,
3. dzimumu tikumisko attieksmju aspekti,
4. jautājumi, kas skar atbildību par savu veselību, pretējā dzimuma partnera un arī pēcnācēju veselību (Puškarevs, 1991b, 96).

Savukārt, pusaudžu dzimumaudzināšanas un **dzimumizglītošanas** nozīmīgākie **uzdevumi** ir šādi:

- a. jāieaudzina izpratne un pārlicība par savstarpējām attiecībām ar pretējo dzimumu,
- b. jāveido orientācija uz ģimenes dzīvi,
- c. jārada izpratne par dzimumu īpatnībām un atšķirīgajām funkcijām,
- d. jāizkopj spējas un prasmes novērot un izprast cilvēkus; jāieaudzina cieņa pret otru dzimumu,
- e. jāattīsta kritiska nostādne pret dažādām negatīvām izpausmēm attieksmēs pret ģimenes locekļiem,
- f. jāieaudzina atbildība par veselību, kā savu, tā citu cilvēku,
- g. jārada izpratne un pārlicība par nepieciešamo personības briedumu (Puškarevs, 1991b, 95).

I.Puškarevs noformulēja arī vairākus **dzimumizglītošanas principus**: nepārtrauktības princips (no dzimšanas līdz dzimumbrieduma sasniegšanai un arī vēlāk), vienotības princips (jārealizējas visā audzināšanas un izglītošanas procesā kā ģimenē, tā skolā), piemērotības princips (vecumam, dzimumam un individuālajām īpatnībām) un tikumiskās virzības princips (Puškarevs, 1991b, 95-96).

I.Puškareva definētās dzimumizglītības veicināšanas jautājumu kopas, uzdevumi un principi ir aktuāli vēl joprojām. Pēc autores domām šiem jautājumiem ir nepieciešama pārformulēšana vai pielāgošana šī brīža situācijai un pasaules redzējumam, bet pamatprincipi ir definēti atbilstoši labas dzimumizglītības standartiem.

Dzimumizglītības atbilstība vecumposma īpatnībām ir aktuāls jautājums ikvienam sociālo zinību skolotājam Latvijā, jo izglītības standartā un programmā ir noteikts, ka dzimumizglītības veicināšanai jānotiek vairākas reizes pamatskolas laikā. Būtiski ir atcerēties, ka skola nav un nedrīkst būt vienīgā dzimumizglītošanas institūcija. Dzimumizglītošanai jā sākas ģimenē (Puškarevs, 1991b, 122). Īpaša uzmanība jāvelta skolēnu dzimumizglītošanai skolā, sevišķi tāpēc, ka daudzas ģimenes šo funkciju pilnībā nerealizē (Puškarevs, 1991b, 129). Diemžēl pētījuma autore var apliecināt, ka arī 20 gadus vēlāk skolēnu ģimenēs tiek ignorēti

dzimumizglītības jautājumi, tādā veidā pārliedot atbildību no ģimenes uz skolu un sabiedrību, līdzilvēkiem un vienaudžiem.

Vēl, pēc autores domām, būtisks priekšnoteikums dzimumizglītības atbilstībai vecumposma īpatnībām ir tās piemērotība skolēnu attīstībai. Dzimumizglītošana nedrīkst izvirzīties priekšplānā, apsteigt vai aizstāt dzimumaudzināšanu ar tās ētikas prioritāti. Dzimumaudzināšanai un dzimumizglītošanai jābūt vienotām. Sniegtajai informācijai jebkurā gadījumā jākalpo audzināšanas uzdevumiem (Puškarevs, 1991b, 96). Dzimumizglītošana jārealizē nepārtraukti, bet tās saturam jāatbilst bērna vecumam (Puškarevs, 1991b, 123). Un, situācijās, kad skolēnu ģimenes ignorē dzimumizglītības veicināšanas iespējas, skolotājam ir jāuzņemas gan dzimumaudzinājošā, gan dzimumizglītojošā loma un atbilstošās funkcijas, jābūt autoritātei, kompetentam, pacietīgam, saprotošam un ar humora izjūtu.

1.2 Dzimumizglītības elementu integrēšana mācību procesā pamatskolā

Diplomdarbā par skolēnu dzimumizglītības veicināšanu Latvijā un jautājumā par dzimumizglītības elementu integrēšanu mācību procesā pamatskolā tiks pētīta dažādu valstu pieredze šo elementu integrēšanā un mācīšanā pamatskolas skolēniem.

Dzimumizglītības ietvaros aplūkojamie jautājumi vēl joprojām tiek uzskatīti par intīmiem jautājumiem, kas ir tieši saistīti ar reliģiju un sabiedrības un indivīdu morāles normām, dzimumizglītošana vēl joprojām tiek uzskatīta par ģimenes atbildību (Ryan & Cooper 2013, 108). Tai pat laikā masu mēdiju ietekme liecina, ka dzimumizglītības elementiem ir jābūt integrētiem mācību procesā pamatskolā.

Lai varētu atbildēt „ko, kad un kādā veidā” mācīt pamatskolas skolēniem ir jāpārzina skolu kultūra un skolēnu konteksts. Cilvēki nonāk pie dažādiem secinājumiem par to, kas ir piemērotākais un labākais pamatskolas skolēniem, cik un kad viņiem ir jāzina. Tai pat laikā jāapzinās, ka šobrīd klasēs varētu būt skolēni, kuriem jau ir STS vai AIDS. Un tāpēc apzinoties kontekstu un vidi, kurā skolotājs strādā ir arī jāiekļauj dzimumizglītības elementi mācību procesā pamatskolā, lai pasargātu citus skolēnus, lai viņiem nodrošinātu nepieciešamo zināšanu līmeni, rūpes un izpratni (Ryan & Cooper 2013, 108).

Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija definēja vairākus **mērķus dzimumizglītības īstenotājiem skolās:**

1. pilnveidot zināšanas un izpratni,
2. izskaidrot jēdzienus „jūtas”, „vērtības” un „attieksmes”,
3. attīstīt un stiprināt skolēnu prasmes,
4. veicināt un pilnveidot riskus samazinošu uzvedību.

Diplomdarba autore uzskata, ka UNESCO izvirzītie 4 mērķi dzimumizglītības īstenotājiem skolās ir vispusīgi un iekļauj visus dzimumizglītības elementus. Tie ir 4 pīlāri, kas jāņem vērā ikvienas valsts izglītības politikā, veidojot valsts dzimumizglītības programmas un integrējot dzimumizglītības elementus mācību procesos pamatskolās.

Pēc 83 pasaules valstu dzimumizglītošanas programmu izvērtēšanas, tika konstatēts, ka dzimumizglītības satura elementu iekļaušana mācību procesā pozitīvi ietekmē pamatskolas skolēnu uzvedību skolā. Lielākajā daļā valstu bija programmas par dzimumizglītības elementu integrēšanu mācību procesā, bet nebija ilglaicīgi analizējama un vērtējama pierādījumu dzimumizglītības programmas īstenošanai un atbilstībai mērķauditorijas vajadzībām (Kontula, 2010, 373). Līdz ar to diplomdarba autore turpmāk pētīs to valstu pieredzi, kurās ir iespējams salīdzināt un izvērtēt dzimumizglītības elementu integrēšanu mācību procesā pamatskolā ilgākā laika periodā.

Somija ir iespējams vienīgā pasaules valsts, kas dzimumizglītības jautājumus iekļauj nacionāla mēroga izvērtēšanas aptaujās. Jau 2000.gadā svarīgākais izvirzītais dzimumizglītības mērķis bija iemācīt skolēniem rīkoties atbildīgi un mācību procesā nodrošināt skolēnus ar atbilstošiem faktiem (Kontula, 2010, 373). Lielākajā daļā pasaules valstu šādi pētījumi netiek veikti. Diplomdarba autore uzskata, ka nacionāla mēroga pētījumu neesamība traucē objektīvi izvērtēt dzimumizglītības elementu integrēšanas panākumus mācību procesā.

Autore uzskata, ka nav iespējams atrast, pētīt un analizēt praktisko dzimumizglītības programmu īstenošanas praksi konkrētā valstī, jo šāda pieredze pasaulē netiek apkopota. Katrā valstī ir sava izpratne par to, kā ir jāveicina skolēnu dzimumizglītība. Piemēram, Somija ir integrējusi dzimumizglītību veselības izglītībā, citās Skandināvijas valstīs dzimumizglītība ir daļa no bioloģijas mācību priekšmeta. Somija un Dānija jēdzienu „*sex education*” ir oficiāli definējusi un iekļāvusi oficiālajos izglītības pamatdokumentos, Zviedrija un Norvēģija izmanto jēdzienu „*sexuality and relationship education*”.

Tā kā Somijā jau vairākus gadu desmitus veic dzimumizglītības elementu integrēšanas panākumu rezultātu analīzi, tad diplomdarba autore turpmāk pētīs Somijas pieredzi dzimumizglītības jautājumu mācīšanā.

Dzimumizglītība Somijā tiek īstenota jau pirmsskolas izglītības iestādēs. Katrai skolai Somijā ir skolas izstrādāta izglītības programma un līdz ar to skolās var mācīt dzimumizglītības elementus atbilstoši skolēnu brieduma pakāpei. Nacionālajā līmenī valsts var īstenot valstiski nozīmīgas kampaņas, bet tas neietekmē skolas izvēli un lēmumu par sistemātisku skolēnu mācīšanu dzimumizglītības jautājumos skolās.

Somijā no 1.līdz 6.klasei skolotāji ir atbildīgi par dzimumizglītības pamatjēdzienu skaidrošanu skolēniem. No 7.klases līdz 9.klasei dzimumizglītība ir obligāta skolas programmas sastāvdaļa, tā balstās uz pamatzināšanām par veselību – informāciju par pusaudžu fizisko, psiholoģisko un sociālo attīstību. Dzimumizglītības elementu integrēšanai mācību procesā Somijā ir jāpalīdz skolēniem izprast savstarpējā komunikācija, attiecības, individuālās un kolektīvās atbildības.

2006.gadā 70% 7.-9.klašu skolēnu dzimumizglītību mācīja veselības mācības skolotāji; 60% 9.klases skolēnu – bioloģijas skolotāji. 1/3 skolās šos pienākumus pildīja skolas medicīniskais personāls un katrā 10 Somijas skolā – uzaicinātais eksperts nāca mācīt dzimumizglītības jautājumus (Kontula, 2010, 378). Pēc autores domām, būtiskākais šī jautājuma kontekstā - kā Somijas skolotāji uztver savu pienākumu mācīt dzimumizglītības jautājumus saviem skolēniem. Somijā 4/5 skolotāju uzskata, ka par šiem jautājumiem ir viegli runāt, 40% norāda, ka - ļoti viegli. Tikai 3% Somijas skolotāju uzskata, ka dzimumizglītības jautājumu mācīšana skolā var ietekmēt skolēnu vēlmi „mesties pāragrās attiecībās”. Katrs otrais skolotājs ir runājis ar skolēniem par dzimumizglītības un personīgo pieredzi (Kontula, 2010, 373). Datu analīzes rezultāti ļauj vispārināt, ka neatkarīgi no skolotāja pamatpriekšmeta, skolotāji nesaskata grūtības integrēt dzimumizglītības elementus savā mācību procesā.

1996. un 2006.gada pētījumā Somijas skolotāji norādīja, ka svarīgākie mērķi dzimumizglītībā ir skolēnus iemācīt rīkoties atbildīgi un nodrošināt viņus ar patiesu un adekvātu informāciju un faktiem (skat.1.tabulu). 5 svarīgākie, skolotāju izvirzītie izglītības mērķi ir nodrošināt skolēnu ar zināšanām, tolerantu attieksmi, pašcieņu, atbildības sajūtu un emociju ievērošanu. Kā liecina 1.tabulā apkopotie dati, tad Somijas skolotāji dzimumizglītības mērķus ilgākā laika periodā vērtē ļoti līdzīgi – 1996.gada un 2006.gada pētījuma rezultāti apliecina, ka Somijas skolotāju minētie izglītības mērķi ir identiski. Iespējams ir mainījušies mērķu vidējie ranžēšanas rezultāti, bet kopumā izglītības mērķi ir identiski. Autore uzskata, ka Somijas skolotāju mērķu sadalījums ir adekvāts un atbilstošs labas dzimumizglītības praksei. Piemēram, „mācīt mērenību” un „mācīt izvērtēt gadījuma sakarus un to kvalitāti” ir norādīti kā mazāk būtiski izglītības mērķi, tai pat laikā izglītot, lai „skolēni rīkotos atbildīgi” un „nodrošināt informāciju” ir visaugstāk novērtētie izglītības mērķi. Autore uzskata, ka

apzinoties mācīšanas prioritātes un sakārtojot tās atbilstošā secībā var izskaust arī dzimumizglītības sekundāros aspektus.

Pārdomu vērts jautājums, ko izvirzīja Somijas skolotāji ir tas, ka viņi uzticas saviem skolēniem un viņu spējai radīt pašiem savus spriedumus dzimumizglītības jautājumos un ka viņu skolēni ir tik atbildīgi, ka var paši uzņemties atbildību par seksuāliem jautājumiem (Kontula, 2010, 380).

1.tabula.

Vidējie ranžēšanas rezultāti dzimumizglītības mērķiem (Kontula, 380)

N.p.k.	Izglītības mērķis	1996	2006
1	Izglītot, lai skolēni rīkotos atbildīgi	2,5	2,8
2	Nodrošināt informāciju	3,1	3,4
3	Mācīt nesamākslotu attieksmi pret seksualitāti	4,6	4,7
4	Izglītot personības	4,6	5,2
5	Uzsvērt emociju nozīmīgumu	6,5	6,2
6	Veidot līdzsvarotas un harmoniskas attiecības	6,3	6,9
7	Pieņemt patstāvīgus lēmumus	8,3	7,2
8	Mācīt toleranci	6,6	7,4
9	Mācīt komunikācijas prasmes	8,3	8
10	Novērst un mazināt pusaudžu grūtniecību	8,4	8,3
11	Mācīt saprast otra dzimuma gaidas jeb ekspektācijas	9,5	10,2
12	Pieredzēt dzimumaktu kā īpašu dzīves notikumu	10,4	10,8
13	Mācīt izvērtēt gadījuma sakarus un to kvalitāti	10,3	10,9
14	Mācīt mērenību un apdomību	12,5	12,4
Respondenti		405	498

Piezīmes: jo zemāks rādītājs, jo augstāks nozīmīgums, 1 - visnozīmīgākais izglītības mērķis, 14 - visnenozīmīgākais izglītības mērķis

Somijā katrai skolai ir sava izglītības programma, līdz ar to arī dzimumizglītības jautājumu saturs varētu atšķirties, bet kopējais aplūkojamo jautājumu skaits Somijas skolās neatšķiras – 1996.gadā 31.5 jautājumi un 2006.gadā - 35. Salīdzinot 1996.gada un 2006.gada datus (sk. 2.tabulu), daudzi dzimumizglītības jautājumi ir pārnesti no 9.klases uz 7.un 8.klasi, jo ir mainījusies jautājumu aktualitāte - no 3.9 uz 9.8 jautājumiem 7.klasē, no 8.5 uz 15.8 jautājumiem 8.klasē. Rezultātā 9.klasē aplūkojamo jautājumu skaits no 19 jautājumiem saruka uz 9.3 jautājumiem (Kontula, 2010, 379). Pēc autores domām, tas liecina par Somijas izglītības sistēmas pārstāvju spēju pielāgoties, analizēt un mainīt izglītības prioritātes, standartu un programmas. 10 gadu laikā notikušās pārmaiņas Somijas sabiedrībā lieliski atspoguļo arī dzimumizglītības veicināšanas aspektus Somijas skolās.

**Dzimumizglītības elementi Somijas izglītības sistēmā
salīdzinājums 1996. un 2006.gads (Kontula, 379)**

Izskatītās tēmas	1996 (resp=413)			2006 (resp=459)		
	7.klase	8.klase	9.klase	7.klase	8.klase	9.klase
Dzimumorgāni un to funkcijas	22	38	96	66	52	47
Menstruācija	41	49	90	80	52	42
Ejakulācija	25	40	89	70	56	36
Bērna ieņemšana	14	33	97	25	51	62
Grūtniecība un bērna piedzimšana	5	20	98	9	34	66
Aborts	22	60	97	31	87	51
STS, AIDS	7	36	96	11	62	53
Pubertāte	11	49	96	15	74	50
Dzimumakts	50	57	90	88	58	36
Pirmais dzimumakts	15	46	92	24	82	43
Masturbācija	14	47	76	27	83	26
Bērna seksualitāte	18	39	69	50	68	22
Vīrišķība un sieviešķība	7	13	35	47	47	14
Randiņi	15	27	74	44	55	25
Emocionālā dzīve	28	56	82	54	86	32
Komunikācijas prasmes	25	49	81	68	78	32
Pieaugušo dzimumdzīve	20	31	60	62	60	25
Seksuālā un dzimuma minoritātes	3	17	65	9	42	39
Dzimumizglītības termini	5	22	74	18	66	37
Avoti zināšanām par dzimumaudzināšanas	9	26	72	39	71	38
Sekss medijos	13	26	71	40	67	38
Seksuālā un dzimuma minoritātes	6	18	43	36	61	27
Dzimumaudzināšanas morāles un ētika	11	28	75	22	57	42
Dzimumaudzināšanas tiesības	0	0	0	35	65	26
Seksuālā vardarbība	5	16	40	27	67	26
Seksuālā likumdošana	3	14	57	25	65	30

Kā liecina 2.tabulā redzamā informācija, tad, salīdzinot 10 gadu laikā notikušās izmaiņas Somijas dzimumizglītībā, daļa jautājumu no 1996.gada tiek pārnesti un mācīti 7.un 8.klasē 2006.gadā. 2006.gadā veiktais pētījums apliecina, ka lielākā daļa Somijas skolas skolēnu 7.klasē mācījās par dzimumorgāniem, to funkcijām, mēnešreizēm, ejakulāciju, pubertāti, emocionālo dzīvi un komunikācijas prasmēm. Savukārt, lielākā daļā Somijas skolu 8.klasē skolēni mācījās šādus dzimumizglītības jautājumus: kontracepcija, abortiem, STS, HIV un AIDS, attiecībām, pirmajām dzimumattiecībām, randiņiem, emocionālo dzīvi, komunikācijas prasmēm, seksuālajām minoritātēm, informācijas ieguves kanāliem par seksuālajām zināšanām, par seksu medijos, seksuālajām tiesībām, uzmākšanos un likumdošanu.

Salīdzinot ar 1996.gadu, zināšanas par kontracepciju, STS, attiecībām un seksualitāti, tika pārceltas no 9.klases uz 8.klasi un jautājumi par dzimumattiecībām no 9.klases uz 7.klasi. 8.klasē liekot lielāku akcentu uz seksuālo uzmākšanos, seksu mēdijos, seksuālajām minoritātēm un seksualitāti bērnībā.

Balstoties uz Somijas skolotāju iesniegtajām atskaitēm, stundu skaits, ko skolotāji pavadīja organizējot dzimumizglītību skolās, ir dubultojies – 1996.gadā 9.3 stundas semestrī un 2006.gadā 17,3 stundas semestrī. 7.klasē stundu skaits pieauga no 2,5 stundām uz 5,9 stundām. 8.klasē no 4,3 uz 8,7 stundām. 9.klasē jau pavadot mazāk laika ar dzimumizglītības jautājumiem – 7.9 stundu vietā 6.2 stundas. Kopsummā 2006.gadā dzimumizglītības jautājumiem tika veltītas vairāk mācību stundas (Kontula, 2010, 383).

Lielākajā daļā Somijas skolu šie jautājumi tika mācīti nedalot skolēnus pa dzimumiem. Parasti kā mācību metodes tika izmantotas formālās mācīšanas metodes, iekļaujot video un grupu diskusijas. Aptuveni ½ skolu daļja izdales materiālus par dzimumizglītības jautājumiem, t.sk. par kontracepciju. 40% skolas daļja skolēniem bezmaksas prezervatīvus. Dažreiz skolotāji mācību stundās izmantoja arī spēles un viktorīnas. 1 no 10 skolām organizēja speciālus pasākumus par dzimumizglītības jautājumiem (Kontula, 2010, 385).

Analizējot informāciju un faktus par Somijas izglītības sistēmu un dzimumizglītības elementu integrēšanu mācību procesā pamatskolā, skolas ir loģiska vietne skaidrām, uz pierādījumiem balstītām, vecuma specifikai atbilstošām zināšanu nodošanai, pamatojoties uz vērtībām, cieņu, tiesībām par pubertāti, attiecībām, reproduktīvo veselību, bērnu drošību un aizsardzību (Goldman & Collier-Hariis, 2012, 447). Skolām ir jābūt atbildīgām par konkrētiem dzimumizglītības jautājumos sasniedzamajiem rezultātiem. Kā liecina Somijas izglītības sistēmas ekspertu vērtējumi, tad augstāki rezultāti skolēniem dzimumizglītības jautājumos ir tad, ja skolās ir vairāk dzimumizglītības stundu un valda draudzīga un emocionāli brīva atmosfēra attiecībās skolēniem ar skolotāju, skolēnam ar skolēnu. Vienkāršība un tolerance ir galvenie jēdzieni, lai pilnveidotu dzimumizglītības izpratni un lai skolēni to spētu adaptēt savā ikdienas dzīvē (Kontula, 2010, 383).

Analīzes rezultātā autore secina, ka dzimumizglītību nedrīkst mērīt pēc tādiem pašiem rādītājiem kā citas izglītības jomas. Iespējams, ka skolēni spēs demonstrēt tādas pašas zināšanas kā citos mācību priekšmetos, bet tas neliecinās, ka skolēni zinās, kā šīs zināšanas izmantot pieņemot personīgi svarīgus un būtiskus lēmumus ikdienas dzīvē (Hamilton, Sanders, & Anderman, 2013, 34). Būtiskākais dzimumizglītības veiksmīgai īstenošanai ir prasmju apguve – skolēniem pašiem pieņemt lēmumus, uzņemties atbildību, zināt, kur un kā atrast nepieciešamo informāciju (Hamilton, Sanders, & Anderman, 2013, 36). Skolotājs šajā

gadījumā ir palīgs un atbalstītājs, lai skolēns pats varētu *mācīties būt* un atbildīgi *mācīties dzīvot* kopā ar citiem.

Somija kā paraugvalsts dzimumizglītības ietekmes mērīšanas jautājumos ir **definējusi 8 dzimumizglītības īstenošanas panākumu kritērijus:**

1. nominēts un pilnvarots viens skolotājs, kas atbild par dzimumizglītību konkrētajā skolā,
2. seksuālās iecietības un tolerances mācīšana pamatskolā,
3. dabiskas attieksmes pret seksualitāti mācīšana,
4. skolotāju profesionālā sagatavotība,
5. skolotājs - vīrietis dzimumizglītībā – vairāk dzimumizglītības elementu mācību procesā kopā ar skolotāju – vīrieti,
6. efektīvākās mācību metodes - drāma un lomu spēles,
7. skolotāju spēja atklāti runāt par paša pieredzi un sniegt padomus,
8. bezmaksas paraugi skolās (Kontula, 2010, 383).

Rezumējot nodaļas ietvaros analizēto par dzimumizglītības elementu integrēšanu mācību procesā pamatskolā, jāsecina, ka, lai veiksmīgi īstenotu dzimumizglītību pamatskolā, ir nepieciešams vienoties par konkrētiem dzimumizglītības mērķiem. Papildus mācību programmās jāiekļauj dzimumizglītības elementi, jo tādā veidā skolēniem ir iespēja iegūt pieredzi par dzimumu bioloģiskajām, psiholoģiskajām, sociālajām atšķirībām un īpatnībām. Vēl būtiski ir vienoties par valstiski organizētiem, nacionāliem mērījumiem dzimumizglītības jautājumos – ir nepieciešamas ilgākā laika periodā noteikt skolēnu zināšanu un prasmju līmeni un tā izaugsmi. Pēc autores domām Latvijā ir jāizmanto Somijas dzimumizglītības veidošanas, pētīšanas un analīzes pieredze; veicot šādu analīzi, ir iespējams mainīt izglītības programmas un plānu prioritātes un pielāgot tās skolēnu vecumposma un attīstības īpatnībām.

2.Dzimumizglītību veicinošie pedagoģiskie līdzekļi sociālo zinību stundās

Nodaļas „Dzimumizglītību veicinošie pedagoģiskie līdzekļi sociālo zinību stundās” ietvaros tiks analizēti 2 jautājumi – dzimumizglītības satura elementi sociālajās zinībās pamatskolā un dzimumizglītības apguvi veicinošās pedagoģiskās iespējas sociālo zinību stundās 7.klasē.

Turpmākajās nodaļās tiks analizēti Latvijas Republikas likumdošanas normatīvie dokumenti, sociālo zinību saturs un dzimumizglītības elementi pamatskolā un izstrādāti priekšlikumi dzimumizglītības apguvi veicinošajām pedagoģiskajām iespējām.

2.1 Dzimumizglītības satura elementi sociālajās zinībās pamatskolā

Lai spētu analizēt dzimumizglītības satura elementus sociālajās zinībās pamatskolā, ir nepieciešams veikt valsts pamatizglītības standarta, pamatizglītības mācību priekšmetu standartu un pamatizglītības programmu paraugu analīzi.

Diplomdarba autore veica 2 normatīvo dokumentu salīdzinošo analīzi – šobrīd spēkā vairs neesošo MK noteikumu Nr.530 un uz doto brīdi aktuālo MK noteikumu Nr.468 analīzi. MK noteikumi paredz pamatprasības mācību priekšmeta apguvei Latvijā. Tā kā diplomdarba mērķauditorija ir 7.klases skolēniem, tad autore detalizēti analizēja pamatprasības mācību priekšmetu apguvei, beidzot 9.klasi, jau iepriekš pieņemot, ka katram pedagogam ir tiesības izvēlēties, kurā klasē (7., 8. vai 9.klasē) skolēns apgūs attiecīgos dzimumizglītības jautājumus.

Latvijas Republikas izglītības standarts izdala vairākas izglītošanas jomas. Viena no jomām ir „Cilvēks un sabiedrība”, tajā tiek iekļauti 7 mācību priekšmeti - Latvijas un pasaules vēsture, sociālās zinības, mājturība un tehnoloģijas, sports, ētika, kristīgā mācībā.

Attiecīgajai izglītošanas jomai ir 8 galvenie uzdevumi – divi no tiem ir tieši saistīti ar diplomdarba tēmu:

- 1.) veidot izpratni par cilvēka garīgās un fiziskās attīstības un pilsoniskuma vispārīgiem nosacījumiem,
- 2.) veidot izpratni par veselības un dzīvības vērtību, savu atbildību par veselību un veselīgu vidi, kā arī par veselīgu paradumu nozīmi veselības saglabāšanā.

Mācību priekšmeta „Sociālās zinības” mērķis ir sekmēt sociālo procesu izpratni, kā arī **izglītojamā gatavību pieņemt un īstenot atbildīgus lēmumus personiskajā, profesionālajā un sabiedriskajā dzīvē demokrātiskā sabiedrībā.**

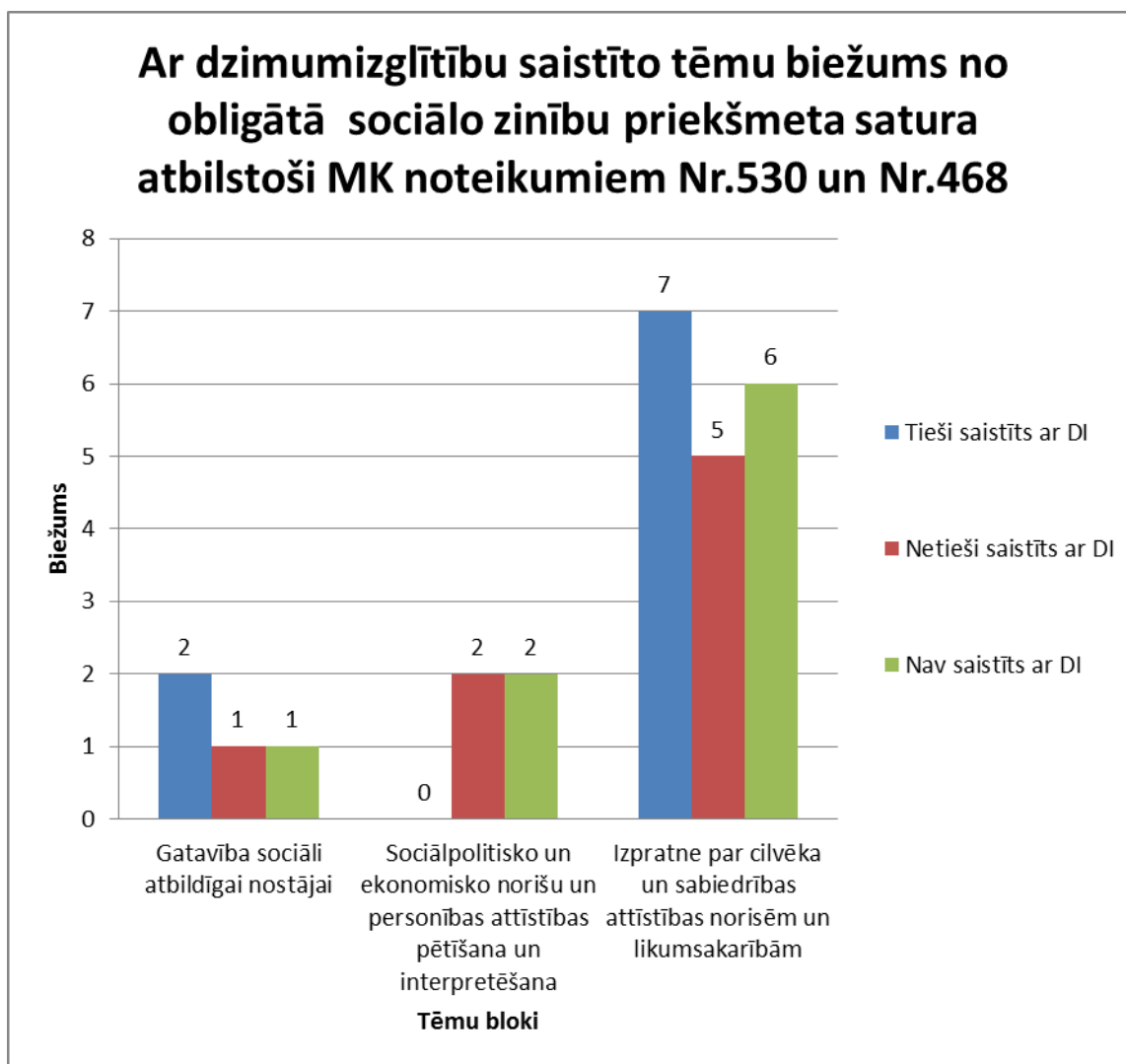
2 no 8 mācību priekšmeta „Sociālās zinības” uzdevumiem ir tieši saistīti ar dzimumizglītības jautājumiem (izglītības standarta 18.pielikuma 2.2 un 2.7 punkts), 2 ir netieši saistīti ar šiem jautājumiem – par sadarbību un saskarsmi, par ētiskajiem uzskatiem un saskaņotiem lēmumiem (izglītības standarta 18.pielikuma 2.4 un 2.6 punkti) (MK noteikumi Nr.530, 2013) (MK noteikumi Nr.468, 2014).

Atbilstoši Latvijas izglītības standartam mācību priekšmeta „Sociālās zinības” saturs tiek dalīts 3 daļās:

1. gatavība sociāli atbildīgai nostājai,
2. sociālpolitisko un ekonomisko norišu un personības attīstības pētīšana un interpretēšana,
3. izpratne par cilvēka un sabiedrības attīstības norisēm un likumsakarībām.

Katrā no 3 daļām ir obligāti apgūstamais saturs sociālajās zinībās. No 26 satura jautājumiem³ tieši uz dzimumizglītības saturu attiecas 9 jautājumi (ētiskās vērtības un mantojums; personības tikumiskā izaugsme; saskarsmes ētiskie aspekti; augšanas, fiziskās un garīgās attīstības likumsakarības; veselīgs dzīvesveids; personīgā drošība; veselīga vide), netieši saistīti ir 8 jautājumi, savukārt, nav saistīti ar diplomdarba tematu 9 satura jautājumi. Pēc autores domām, tas liecina par to, ka dzimumizglītība tieši vai pastarpināti, bet ir saistīta ar lielāko daļu sociālo zinību ietvaros mācāmajiem jautājumiem.

³ Sk. pielikumu Nr.1 – sociālo zinību obligātais saturs un saistība ar dzimumizglītības satura elementiem pamatskolā!

1.attēls. Ar dzimumizglītību saistīto tēmu biežums no obligātā sociālo zinību priekšmeta satura atbilstoši MK noteikumiem Nr.530 un Nr.468 (MK noteikumi Nr.530, MK noteikumi Nr.468)

Iepriekš esošajā un jaunajā MK noteikumu redakcijā ir identiskas prasības skolēniem, kas apgūst pamatizglītības programmu Latvijā, beidzot 9.klasi.

Pamatprasības skolēna gatavībai sociāli atbildīgai nostājai ir netieši saistītas ar diplomdarbā apskatītajiem dzimumizglītības jautājumiem:

- skolēniem ir pamatoti jāpauž sava tikumiskā izvēle (14.1 punkts),
- skolēniem ir jāspēj piedalīties diskusijā par eksistenciāli nozīmīgiem jautājumiem (14.2 punkts),
- jānovērtē ģimenes nozīme personības tapšanā un socializācijā (14.11 punkts),
- skolēnam ir jābūt iecietīgam pret atšķirīgo (14.4 punkts),
- jārespektē cilvēka dzīvības vērtība (14.6 punkts),
- jāapzinās savi paradumi un to ietekme uz veselību (14.9 punkts),
- jāizprot, ka cilvēkiem ir dažādas pārliecības (14.12 punkts).

Šīs MK noteikumos apstiprinātās prasības attiecas uz skolēna attieksmēm, nevis viņa zināšanām vai prasmēm. Tieši tāpat kā nākamās uz skolēnu attiecināmās pamatprasības izglītības standartā.

Pamatprasības skolēna sociālpolitisko un ekonomisko norišu un personības attīstības pētīšanai un interpretēšanai tikai 3 punktos ir netieši saistītas ar dzimumizglītības jautājumiem:

- skolēnam ir jāpārvalda savas emocijas saskarsmē un sadarbībā (15.6 punkts),
- skolēnam ir jāpieņem un jāciens citus grupas biedrus (15.7 punkts),
- skolēnam ir jāprot prognozēt savas rīcības sekas, balstoties uz cēloņu un seku mījsakarības izpratni (15.22 punkts).

Savukārt MK noteikumu pēdējā pamatprasību sadaļa par skolēna izpratni par cilvēka un sabiedrības attīstības norisēm un likumsakarībām nosaka vairākus punktus, kuros skolēnam ir vērtējama ne tikai viņa attieksme, bet arī zināšanas un prasmes:

- skolēnam ir jāizprot fizioloģiskās pārmaiņas pusaudža vai jaunieša organismā (16.12 punkts), jāzina par seksuālajām novirzēm, seksa industriju (16.15 punkts), jāzina par ģimenes plānošanas nozīmi un iespējām, infekciju izplatīšanās mehānismiem (16.17 un 16.22 punkts),
- skolēnam ir jāizprot seksualitātes būtība un dzimumu lomas (16.14 punkts) un jāizprot ģimenes partnerattiecību būtība un savstarpējā atbildība (16.16 punkts),
- skolēnam ir jāzina jēdzieni: ģimene, iedzīvotāju struktūra, demogrāfiskā politika un demogrāfiskie rādītāji (16.40 punkts),
- skolēnam ir jāprot pastāstīt un raksturot universālās ētiskās vērtības (16.1 punkts),
- skolēnam ir jāspēj raksturot ģimenes ētiskās vērtības un novērtēt ģimenes ieguldījums savas personības veidošanā (16.6 punkts),
- skolēnam ir jāpazīst un jāraksturo iekšējās un ārējās kontroles mehānismi, kas nosaka cilvēka rīcību un attiecības (16.7 punkts),
- skolēnam ir jāizprot pozitīvu savstarpējo attiecību veidošanas principus (16.10 punkts).

Analizējot Latvijas izglītības standartā iekļautās sociālo zinību prasības un pētījuma sākumā definēto jēdzienu „dzimumizglītība”, autore uzskata, ka normatīvie dokumenti tikai daļēji atspoguļo dzimumizglītības jautājumus. 9.klasē teorētiski skolēnam ir jābūt zināšanām par abu dzimumu bioloģiskajām un sociālajām atšķirībām, iespējams, skolotājam ir arī izdevies izskaidrot abu dzimumu atšķirīgās uzvedības, attieksmju un sociālo tradīciju esamību. Autore uzskata, ka Latvijas izglītības standartā nav izdevies precīzi definēt un iekļaut visus dzimumizglītības jautājumus un aspektus, tas lielā mērā ir atkarīgs no skolotāja, viņa paša

izpratnes, motivācijas, intereses un vēlmes iemācīt skolēniem izprast dzimumizglītības satura elementus sociālo zinību stundās pamatskolā.

Papildus izglītības standartā ir minēts, ka mācību priekšmeta „Sociālās zinības” uzdevumi *ir radīt izglītojamam iespēju* veidot un sekmēt izpratnes, apgūt un izkopt vairākas prasmes, apzināties un izkopt uzskatus. Pēc autores domām, radīt iespēju ir plaši interpretējams un definējams jēdziens. Tas nozīmē, ka izglītības sistēmas dalībniekiem netiek prasīts konkrēts sasniedzamais rezultāts, līdz ar to skolu direktori un skolotāji var gandrīz jebkuru dzimumizglītības satura elementu aktivitāti attaisnot ar „mēs radījām iespēju”, atstājot atbildību ģimenes, pašu skolēnu un sabiedrības ziņā. Pēc autores domām, tas nav objektīvs un pamatots atbildību sadalījums, it īpaši dzimumizglītības un dzimumaudzināšanas jautājumos.

Analizējot pamatizglītības mācību priekšmeta „Sociālās zinības” programmas paraugus (paraugi ar 2010.gada un 2014.gada labojumiem un papildinājumiem⁴), diplomdarba autore uzskata, ka VISC pēc 2013.gada sākumā veiktā pētījuma par veselības izglītības jautājumiem 9.klasei⁵ ir ņēmis vērā veiktā pētījuma rezultātus un ir pilnveidojis sociālo zinību paraugprogrammu atbilstoši pētījuma rezultātiem.

7.klases programmas paraugā no 8 tematiem viens temats ir tieši un viens temats ir netieši saistīts ar dzimumizglītību:

- 4.temats „Seksuālā un reproduktīvā veselība” - par ķermeni, fizioloģiskām pārmaiņām pusaudžu un jauniešu vecumā, par seksualitāti, tās izpausmēm, dzimumu līdztiesību,
- 7.temats „Es neesmu pasaulē viens” – par cilvēku atšķirībām, aizspriedumiem un stereotipiem, par cieņu un toleranci, sociālajām lomām un saskarsmi.

2014.gadā papildinātajā paraugprogrammas redakcijā 4.tematā ir iekļauti jautājumi par seksuālo orientāciju, homoseksualitāti un heteroseksualitāti. Papildus sadaļā „Idejas darbībai” ir iekļauti biedrības „Papardes zieds” materiāli un aicinājums uzaicināt uz skolu biedrības „Papardes zieds” pārstāvjus. Iepriekš sociālo zinību paraugprogrammā 1.-9.klasei šādu jautājumu un uzaicinājuma nebija. 2014.gadā papildinātajā paraugprogrammas redakcijā 7.tematā nav veikti papildinājumi.

Analīzes rezultātā secināts, ka 2007.gadā izstrādātajā mācību priekšmeta „Sociālās zinības 1.-9.klasei” paraugprogrammā ir veikti labojumi un papildinājumi – 2010. un 2014.gadā! Pēdējie papildinājumi ir veikti, ņemot vērā visā Latvijas teritorijā⁶ veiktā pētījuma par veselības izglītības jautājumiem 9.klasei izvērtējumu, papildinot arī 7.klases mācību saturu.

⁴ (Izglītības un satura eksaminācijas centrs 2010) (Sociālās zinības 1.-9.klasei. Mācību programmas paraugs,2014)

⁵ Diagnosticējošā darba par veselības izglītības jautājumiem 9.klasei izvērtējums.

http://visc.gov.lv/visc/dokumenti/petijumi/2013_diagnostika_9klase_veselibas.pdf (apskatīts 01.09.2014.)

⁶ Pētījumā pārstāvētie novadi – 105 un dalībnieku kopskaits – 6904, 82% ar latviešu mācību valodu un 18% ar krievu mācību valodu, 52% meitenes un 48% zēnu.

Sociālo zinību standarts un paraugprogramma pedagogam nosaka saturisko ietvaru. Lai varētu analizēt, kā dzimumizglītības satura elementus ieviest sociālajās zinībās pamatskolā, ir nepieciešama sociālo zinību programmas paraugā minēto mācību metožu analīze. Diplomdarba autore turpmāk analizēs mācību priekšmeta „Sociālās zinības 1.-9.klasei” paraugprogrammā norādītās 20 mācību metodes un to atbilstību un piemērotību dzimumizglītības satura apguvei pamatskolā.

3. tabula.

Sociālo zinību mācību metodes

(Sociālās zinības 1.-9.klasei. Mācību programmas paraugs, 2014), 76-85)

Metodes nosaukums		Metodes apraksts – skolēnu darbības
1	Apskats	Skolēni vāc informāciju, veicot aptaujas, anketēšanu, uzzinot datus. Rezultātu apkopojums.
2	Āra nodarbības	Skolēni novēro, veic mērījumus, pieraksta, klasē vai mājās sagatavo pārskatu par paveikto.
3	Darbs ar tekstu	Skolēns iepazīstas ar tekstu un iegūst informāciju – veido jautājumus vai analizē, atbild uz jautājumiem atbilstoši mācību uzdevumam.
4	Diskusija	Skolēns var piedāvāt apspriešanai kādu tematu, notikumu, jautājumu vai problēmu, lai noskaidrotu uzskatu daudzveidību un/vai rastu iespējamās problēmu risinājumus, atbildes uz būtiskiem jautājumiem, izvērtējot dažādus faktus, viedokļus, pieredzi un perspektīvas. Skolēni (grupa vai visa klase) iesaistās domu apmaiņā, argumentēti aizstāvot savu viedokli.
5	Eseja	Skolēni pēc noteiktas struktūras veido rakstu darbu par noteiktu tēmu.
6	Intervijas/aptaujas	Skolēni iegūst informāciju rakstiski (anketēšana) vai mutvārdos (intervija) – iztaujājot par noteiktu tematu vienu vai vairākus cilvēkus. Skolēni pēc sarunas apkopo rezultātus un veido secinājumus.
7	Grafiskais organizators Tabula Venna diagramma Domu karte	Skolēns var atainot attiecības, struktūru un procesus.
8	Jautājumi/atbildes	Skolēni mutvārdos vai rakstiski uzdod jautājumus par noteiktu tematu vai atbild uz tiem.
9	Lomu spēle	Skolēniem tiek piedāvāta mācību situācija. Skolēni iejūtas atveidojamajās lomās atbilstoši uzdevumam.
10	Pētījums	Skolēns pats formulē problēmu un veic pētījumu.
11	Prāta vētra	Skolēni izvirza jautājumu vai problēmu, izsaka iespējamās atbildes, idejas.
12	Problēmu risināšana	Skolēni formulē problēmu vai jautājumu, uz kuru jārod atbildes.
13	Projektu metode	Skolēni formulē projekta mērķi, izveido darba grupas, pēta, risina, taisa, prezentē.
14	Radošais seminārs	Skolēni izsaka kritiku, iztēles jeb vīzijas, vīzijas izvērtēšanas un plānošanas posms.

15	Saruna (mācību dialogs)	Skolēns formulē uzdevumus, nosaka, cik ilgi runās katrs runātājs, kontrolē laiku, maina runātājus, uzdod jautājumus un virza sarunu.
16	Situācijas izpēte	Skolēniem ir reāls situācijas apraksts, skolēni risina šo situāciju.
17	Situācijas analīze	Skolēni rakstiski vai mutiski piedāvā skolēniem reālas situācijas aprakstu un uzdod jautājumus, skolēni pārrunā, analizē, pieraksta, secina, veido kopsavilkumus vai ieteikumus.
18	Spēles	Skolēni gatavo vai iesaistās jau iepriekš izveidotā spēlē.
19	Stāstījums (izklāsts, lekcija)	Skolēns klausās vai pats izklāsta kāda temata saturu. Skolēni klausās, veido pierakstus un jautā atbilstoši uzdotajam uzdevumam.
20	Vizualizēšana	Skolēni izmanto vai patstāvīgi izveido dažādus simboliskus uzskates līdzekļus.

Pēc autores domām, tikai dažas no iepriekš aprakstītajām 20 sociālo zinību metodēm var izmantot mācot dzimumizglītības saturu pamatskolas skolēniem. Turpmāk diplomdarba autore analizēs katru no piedāvātajām sociālo zinību mācīšanas metodēm un analizēs tās atbilstību un piemērotību dzimumizglītības satura mācīšanai pamatskolās.

Diplomdarba autore uzskata, ka metode „Apskats” ir tikai daļēji piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai. Skolotājs var lūgt izzināt situāciju un veikt jautājuma apskatu, bet tas negarantē kvalitatīvu darbu un patiesu iesaistīšanos no apskata veicēja un aptaujātā puses. Pusaudžu iesaistei šādas metodes izmantošanas procesā ir jābūt pēc iespējas kvalitatīvai un efektīvai.

Metode „Āra nodarbība” ir daļēji piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai. Skolotājs var organizēt mācību ekskursiju, kuras laikā skolēni apgūst citas prasmes un zināšanas, bet vienlaicīgi āra nodarbības laikā veido pieredzi par dzimumu psiholoģiskajām, sociālajām atšķirībām un īpatnībām: par atšķirīgo uzvedību, interesēm, attieksmēm, attiecībām, tradīcijām. Tas varētu būt šīs metodes ieguvums dzimumizglītības satura elementu mācīšanai sociālajās zinībās pamatskolā.

Metode „Darbs ar tekstu” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai, jo tādā veidā skolēns iegūs tieši sev nepieciešamo informāciju par dzimumizglītības satura jautājumiem. Ja skolotājs darbu organizē pāros vai grupās, skolēnam ir iespēja izzināt arī citu klasesbiedru un skolēnu viedokli un savstarpēji mācīties, uzkrāt pieredzi un veidot savas prasmes dzimumizglītības satura jautājumos. Skolēnam ir arī iespēja atbildēt uz jautājumiem atbilstoši skolotāja dotajam mācību uzdevumam. Skolotājs var pārbaudīt skolēnu atbildes un izprast skolēnu zināšanu un izpratnes līmeni un piedāvāt atbilstošu papildus informāciju nākamajā mācību nodarbībā.

Metode „Diskusija” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai, jo skolēni var savstarpēji diskutēt, uzklautēt dažādus viedokļus, vienoties par savu pozīciju, rast iespējamus problēmu risinājumus. Dzimumizglītības jautājumu kontekstā skolotājam ir jāspēj vadīt diskusiju, lai tā būtu produktīva un efektīva mācību metode. Skolotājam ir jābūt profesionālam savu pienākumu veikšanā un jāpalīdz skolēniem nonākt līdz sarunas jeb diskusijas rezultātam.

Metode „Eseja” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai. Esejas rakstīšanas laikā skolēns var formulēt savu viedokli par dzimumizglītības tēmu un jautājumiem. Viņam ir iespēja pārdomāt un analizēt vienu jautājumu no vairākiem aspektiem. Skolotājam pirms esejas rakstīšanas ir jānorāda esejas vērtēšanas kritēriji, skolēniem pirms esejas rakstīšanas ir jāzina darba vērtēšanas kritēriji. Diplomdarba autore ar šo metodi dzimumizglītības jautājumu kontekstā iesaka būt piesardzīgiem, jo šeit skolotāja vērtējums un precīzie kritēriji pirms darba veikšanas ir noteicošais metodes efektivitātei.

Metode „Intervija/aptauja” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai. Intervija vai aptauja vecumposma attīstības īpatnību dēļ var neatbilst skolotāja iecerētajiem rezultātiem. Skolotājs šo metodi var izmantot, lai dzimumizglītības kontekstā skolēni noskaidro viens otra īpatnības – intereses, atšķirīgos uzvedības scenārijus, sociālās tradīcijas. Šiem jautājumiem metode „intervija/aptauja” ir piemērota.

Metode „Grafiskais organizators” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai. Skolēni tabulās var atainot attiecības, struktūras un procesus dzimumizglītības jautājumos. Skolēniem ir iespēja pašiem vizualizēt pēc konkrētas struktūras savu redzējumu par dzimumizglītības jautājumiem. Skolēniem šīs metodes ietvaros ir iespēja arī noteikt līdzīgos un atšķirīgos – piemēram, dzimumu, uzskatu un pārliecības ziņā meklēt kopīgu un atšķirīgo.

Metode „Jautājumi/atbildes” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai, jo šīs metodes ietvaros ir iespēja jautājumus uzdot gan skaļi klasē, gan rakstiski uz lapiņām. Skolā ir viegli skolēniem ļaut izteikties par saviem neskaidrajiem jautājumiem šādā veidā – piedāvājot anonīmi uzrakstīt savu jautājumu.

Metode „Lomu spēle” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai, jo skolēniem ir jāizspēlē dažādas skolotāju vai skolēnu piedāvātās situācijas. Skolēni ar šī metodes starpniecību var iemācīties un gūt pieredzi par dzimumu psiholoģiskajām, sociālajām atšķirībām un īpatnībām. Piemēram, par atšķirīgo uzvedību, interesēm, attieksmēm, funkcijām un attiecībām. Skolotājam ir iespēja izdomāt situācijas, kurās skolēni savstarpēji mijiedarbojoties ļoti daudz ko iemācās viens no otra un par sevi.

Metode „Pētījums” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai. Skolotājam ir jābūt profesionāli sagatavotam, lai šo metodi piedāvātu saviem skolēniem. Pēc autores domām šādas metodes īstenošanai ar skolēniem ir nepieciešams ilgstošā laika periodā attīstīt skolēnu prasmes pētījuma veikšanai.

Metode „Prāta vētra” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai. Skolēniem ir iespēja izteikt savu viedokli par dzimumizglītības satura jautājumiem, apzinoties, ka viņa viedoklis netiks komentēts vai salīdzināts ar citu skolēnu izteikto viedokli.

Metode „Problēmu risināšana” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai, jo ļauj skolēniem formulēt dzimumizglītības satura problēmu un iespējamus risinājumus. Skolēniem ir iespēja domāt par risinājumiem un izmantot citu klasesbiedru viedokļus.

Metodes „Projektu metode” un „Radošais seminārs” ir tikai daļēji piemērotas dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai, jo ir laikietilpīgas un ilgstoši organizējamās. Šo metožu ietvaros ir iespējams attīstīt prasmes un attieksmes, bet tieši dzimumizglītības satura jautājumus iemācīties un apgūt nav iespējams.

Metode „Saruna (mācību dialogs)” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai. Skolotājs vai skolēns var formulēt uzdevumus, noteikt, cik ilgi katram no runātājiem būs iespēja izteikties un pēc tam vadīt šo procesu. Obligāts priekšnoteikums ir dialoga beigās analizēt sarunas rezultātus – nav pieļaujama tāda situācija, ka skolēni pēc dialoga nav apkopējuši savu redzējumu un nav saņēmusi atgriezenisko saiti par dialoga rezultātiem. Ir nepieciešams apkopojums un izvērtējums, lai dzimumizglītības jautājums nepaliek neizrunāts.

Metode „Situācijas izspēle” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai un lielākoties tiek izmantota sociālo zinību stundās dzimumizglītības jautājumu apguvei. Piedāvātajos mācību resursos ļoti bieži skolēniem ir jārisina dažādas viņu vienaudžu situācijas, jāanalizē tās, jāizvērtē un jāizsaka savs viedoklis.

Metode „Spēles” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai; to var izmantot skolotājs, lai mācītu skolēnus sadarboties savā starpā un iegūt pieredzi par dzimumu kopīgajām un atšķirīgajām īpatnībām.

Metode „Stāstījums” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai. Skolotāji lielākoties šo metodi izmanto dzimumizglītības jautājumu skaidrošanai skolēniem. Pēc autores domām ir nepieciešams pārdomāt šīs metodes izmantošanas iespējas, jo kā jau iepriekš diplomdarbā autore konstatēja, tad pusaudžiem autoritātes ir savi vienaudži un līdz ar to skolotāja stāstījumam nav tik liela ietekme mācīšanās procesā.

Metode „Vizualizēšana” ir piemērota dzimumizglītības satura jautājumu mācīšanai. Skolotājam tā ir viegli nodot skolēniem nepieciešamo informāciju, skolēniem pašiem ir iespēja veidot dažādus simboliskus uzskates līdzekļus, lai saprastu dzimumizglītības satura jautājumus, lai skaidrotu tos citiem vienaudžiem un paustu savu viedokli un nostāju.

Aplūkojot divdesmit dažādas mācību metodes, ko sociālo zinību satura apguvei piedāvā priekšmeta programmas paraugs, diplomdarba autore secina, ka daļa no metodēm ir piemērota dzimumizglītības satura mācīšanai. Dzimumizglītības satura skaidrošanai ir jāizmanto vairākas metodes, savstarpēji kombinējot tās savā starpā. Metožu piemērotības kombinācijas ir jāveido katram skolotājam pašam, jo tikai profesionālis, zinot savus skolēnus, viņu vecumposma un attīstības īpatnības, var pielāgot mācību metodes saviem skolēniem. Diplomdarba autorei ir iespēja vispārināt – nav iespējams atrast vienu, piemērotāko mācību metodi, ir jāņem vērā daudz un dažādi apstākļi un faktori metožu un paņēmieni izvēles laikā.

Atbilstoši VISC mājas lapā publicētajam apstiprinātās un izdotās mācību literatūras sarakstam, pētījuma ietvaros tiks analizēta mācību literatūrā (skolotāja grāmatās, mācību grāmatās un darba burtnīcās) piedāvāto dzimumizglītības satura elementu ieviešana pamatskolā.

Apgāda „Zvaigzne ABC” izdotajā skolotāju grāmatā „Sociālās zinības 7.klasei” ir iekļautas 2 nodaļas (8. un 9. nodaļa) jeb 4 stundu īss apraksts ar tematiem „Pārmaiņu laiks” un „Vai zēni ir no Marsa, bet meitenes – no Veneras?”. Tai pat laikā skolotāju grāmatā nav padomu vai ideju, kā skolotājam organizēt dzimumizglītības mācību stundu.

Mācību grāmatas autoru kolektīva piedāvātās pusaudžu izglītības metodes un paņēmieni mācību grāmatā „Sociālās zinības 7.klasei” ir sekojoši:

- stundas un temata aktualizācijas tests, kurās neatkarīgi no atbildes, iznākums ir „...tu esi normāls cilvēks” (Andersone, 2008, 91)
- vairāku teksta lasīšana, tekstu vizualizācija, atbildes uz jautājumiem par lasīto tekstu, atbildes uz vēstulēm par aktuālajām problēmām,
- zibensintervija un atbilžu pierakstīšana burtnīcā,
- diskusijas, apgalvojumi un viedokļi,
- ieteikumu rakstīšana, grupu darbs vērtīgo atziņu apkopošanai,
- pētījums par vēstuļu saturu pusaudžu žurnāliem,
- pašnovērtējuma tests par pusaudžu sajūtām,
- jaukas esejas rakstīšana „Kas man sevī patīk” (Andersone, 2008, 101)

Apgāda „RaKa” izdotajā skolotāju grāmatā „Sociālās zinības. Skolotāja grāmata. 7.klase” ir iekļautas 4 nodaļas (5.-8.nodaļa) par dzimumizglītību un ir arī salīdzinoši detalizēti apraksti ar tematiem „Kāpēc es mainos? Sevis meklējumos...”, „Kāpēc es mainos? Kā pieņemt izmaiņas, kas ar mani notiek?”, „Kāpēc es mainos? Kā draudzēties zēnam un meitenei?” un „Kāpēc es mainos? Kā sevi pasargāt?”.

Apgāda „RaKa” autoru kolektīva piedāvātās pusaudžu izglītošanas metodes un paņēmieni ir sekojoši: nepabeigti teikumi, dzīves gājums, fotogrāfiju izpēte un analīze, kopīgais/atšķirīgais, apgalvojumi, attēlu salīdzināšana un analīze, vēstule, aptauja un tās rezultātu analīze, grafiska datu apstrāde un situāciju analīze.

Pēc autores domām abu apgādu mācību, skolotāju grāmatu un darba burtnīcu satura analīze ļauj vispārināt, ka skolēns šādā veidā netiek pilnvērtīgi sagatavots dzimumizglītības jautājumos, jo lielākā daļa mācību metodes un paņēmieni ir izlasīšana, klausīšanās un vispārinājumu izdarīšana. Salīdzinoši mazs ir skolēnu pašu darbības jeb iesaistīšanās process. Salīdzinoši maz tiek jautāts skolēna un viņa klasesbiedru viedoklis un iedziļināšanās problēmas. Netiek piedāvāts skolēniem izvirzīt savus jautājumus; tiek analizētas situācijas, kuras nav konkrēto skolēnu radītas, līdz ar to pilnvērtīga izpratne no skolēnu puses par problēmu vai izvirzīto diskutējamo jautājumu nav iespējama. Vēl mācību grāmatās iekļautie teksti ir kāda konkrēta cilvēka viedoklis par attiecīgo jautājumu, pārejas periodu vai ideālo attiecību modeli un iespējams tas nesakrīt ar pusaudža un/vai viņa ģimenes pasaules redzējumu. Kā pētījuma autore norādīja nodaļā par dzimumizglītības atbilstību vecumposma īpatnībām, tad pusaudžiem autoritāte vairs nav citi pieaugušie, bet gan vienaudži un klasesbiedri, līdz ar to mācību grāmatās iekļautie teksti netiek uztverti adekvāti un atbilstoši.

Vēl, ņemot vērā mūsdienu skolēnu mācīšanās īpatnības un tendences, tik garus lasāmos tekstus skolēni vairs nespēj uztvert un atbilstoši apstrādāt. Skolēniem ir salīdzinoši zemāki lasītprasmes rādītāji, skolēniem nav prasmes un iemaņas uztvert garus tekstu, tāpēc šobrīd mācību grāmatās publicētais teksta apjoms ir par lielu.

Pētījuma autore uzskata, ka vēl viens būtisks trūkums ir satura atbilstība abās izdotajām mācību grāmatās – apgāda „Zvaigzne ABC” grāmatas ir izdotas 2009.gadā, apgāda „RaKa” grāmatas ir izdotas 2007.gadā – un tas nozīmē, ka mācību grāmatu saturs noveco ātrāk nekā šobrīd notiek izmaiņas sabiedrībā, notikumos un situācijās. Autore ir pārliecināta, ka sociālo zinību mācību materiālus turpmāk nav jāizdod iespēstā veidā. Dzimumizglītības satura elementus sociālajās zinībās pamatskolā ir iespējams mācīt un skolēniem apgūt citādākā veidā. Autore uzskata, ka šobrīd ir pieejami tik daudz un dažādi informācijas nesēji, ka mācību grāmatu saturs noveco ātrāk nekā to autori var radīt skolēniem piemērotus un atbilstošus mācību materiālus.

2.2 Dzimumuzglītības apguvi veicinošās pedagoģiskās iespējas sociālo zinību stundās 7.klasē

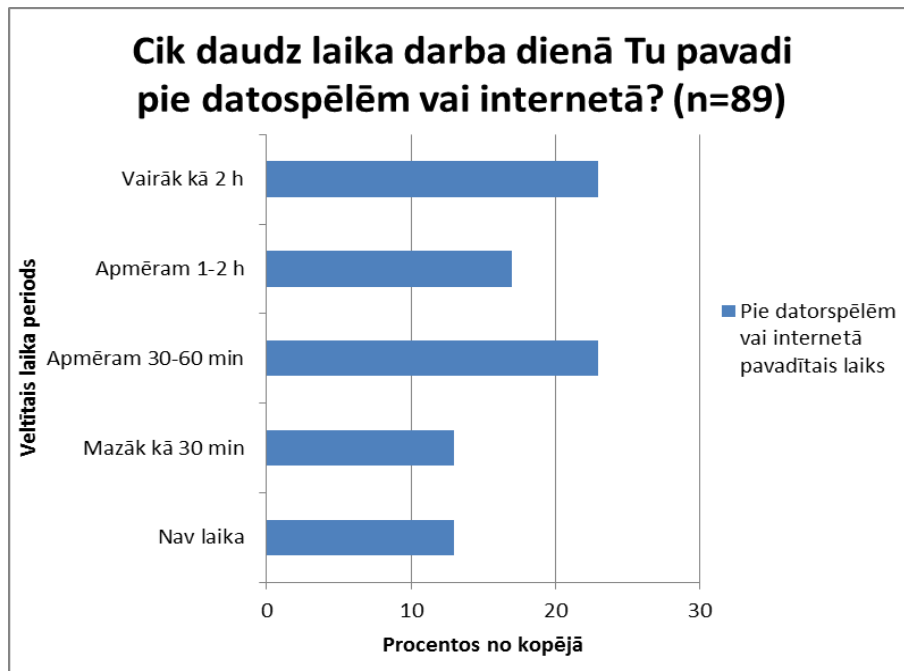
Diplomdarba autore 2.1 nodaļā analizēja Latvijas izglītības standartu, programmas paraugus un IZM apstiprinātos mācību metodisko līdzekļus un to saturu. Diplomdarba autore 2.2 nodaļā analizēs dzimumizglītības apguvi veicinošās pedagoģiskās iespējas sociālo zinību stundās 7.klasē.

Diplomdarba pētnieciskās daļas mērķgrupa ir 135 Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas 7.klases skolēni. Lai saprastu diplomdarba empīriskā pētījuma veikšanas nosacījumus un apstākļus, ir nepieciešams skolas un skolēnu raksturojums. Rīgas Zolitūdes ģimnāzija ir skola, kas īsteno mazākumtautību programmu, sociālās zinības 7.klases skolēniem tiek organizētas atbilstoši izglītības programmai Nr. 21011121 - 1 mācību stunda nedēļā. Mācību stundas tiek organizētas un vadītas bilingvāli – latviešu un krievu valodās. No 135 Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas 7.klašu skolēniem 70% ir puīši un 30% - meitenes.

Pirms detalizētas dzimumizglītības apguvi veicinošo pedagoģisko iespēju izpētes diplomdarba autore veica skolēnu aptauju par viņu paradumiem.

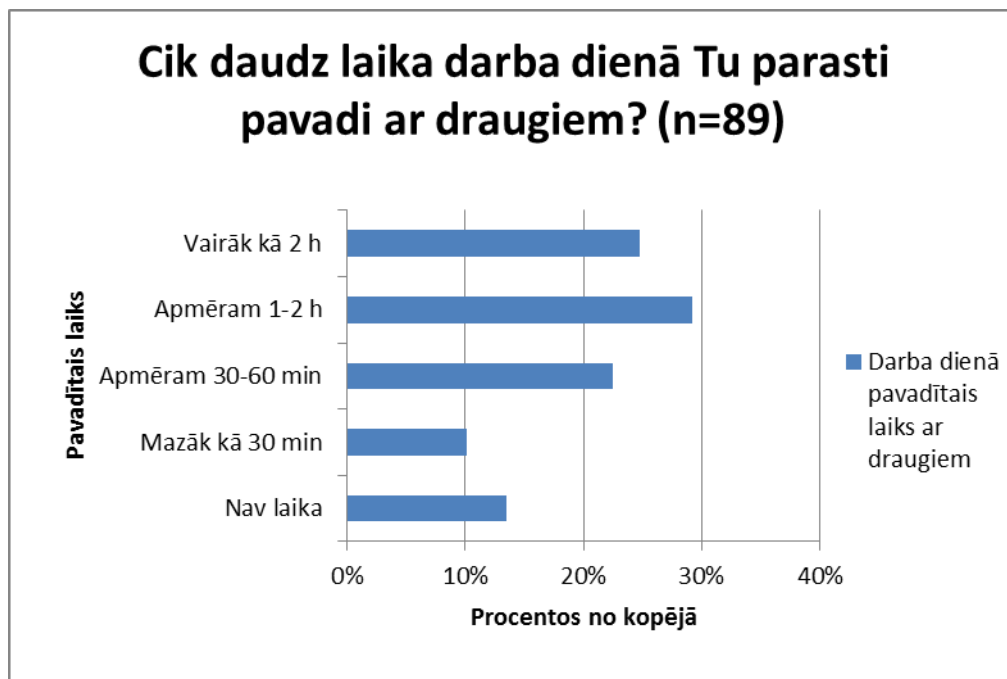
2013./2014.m.g. septembrī veiktajā skolēnu aptaujā (piedalījās 89 no 135 7.klašu skolēniem) 53% respondentu norādīja, ka ir krievi, 27% - apgalvoja, ka ir latvieši un 9% skolēnu nevarēja atbildēt uz jautājumu. Datu analīzes rezultātā pētījuma autore var secināt, ka mācību materiāli sociālo zinību stundās tikai latviešu valodā nav piemēroti Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas skolēniem, jo skolēni sevi identificē ar citu kultūru, mācību un ikdienas saziņas valodu. Un tā kā dzimumizglītības apguves pedagoģisko iespēju kontekstā ir jāņem vērā arī skolēnu dzimtā valoda un uztveres īpatnības, tad dzimumizglītības tēmas sociālo zinību stundās ir jāvada 2 valodās – latviešu un skolēnu ikdienas saziņas valodā – krievu valodās.

Uz jautājumu, cik daudz laika skolēni pavada pie datora, spēlējot spēles vai meklējot izklaidējoša rakstura informāciju internetā, tikai 26% atbildēja, ka mazāk par 30 minūtēm dienā. 23% skolēnu pavada pat 2 un vairāk stundas pie datora (sk.attēlu Nr.2). Šis apgalvojums diplomdarba autorei ļauj vispārināt, ka lielākā daļa skolēnu informāciju par sev aktuāliem jautājumiem meklē internetā, t.sk. arī par dzimumizglītības jautājumiem. To arī apliecina darba autores novērojumi un skolēnu savstarpējo sarunu analīze, skolēni visbiežāk un ātrāk atbildes meklē ar interneta starpniecību. Tas ir jāņem vērā, jo tas ietekmē skolēnu priekšstatus un kopējo attīstības līmeni – daļa skolēnu zina salīdzinoši daudz par dzimumizglītības jautājumiem, daļa skolēnu – nezina pat elementāras lietas dzimumizglītības jomā.

2.attēls Respondentu atbildes uz jautājumu „Cik daudz laika darba dienā Tu pavadi pie datorspēlēm vai internetā?”

Vēl viens skolēniem būtisks informācijas ieguves veids ir draugi. Aptaujas dati liecina (sk. attēlu Nr.3), ka tikai 23% skolēnu ikdienā pavada mazāk par 30 minūtēm kopā ar saviem draugiem, pārējiem - kopā ar draugiem pavadītais laiks ir lielāks.

3. attēls Respondentu atbildes uz jautājumu „Cik daudz laika darba dienās Tu parasti pavadi ar draugiem?”

Šie 3 būtiskie jautājumi – par tautību (ar identificēšanos ar ikdienas sarunvalodu), par internetu un par pavadīto laiku ar draugiem – ļauj izprast skolēnu ikdienas paradumus, kas mazāk attiecas uz tiešo izglītības procesu skolā, bet vairāk liecina par skolēna informācijas

ieguves un mācīšanās paradumiem ārpus skolas. Autore, zinot savu skolēnu paradumus, var pielāgot mācīšanās procesu atbilstoši skolēniem un viņu mācīšanās paradumiem un informācijas uztveres īpatnībām.

Pirms 7.klases skolēnu mērķtiecīgas dzimumizglītošanas diplomdarba autore 2013./2014.m.g. sākumā anketēja 130 skolēnus atbilstoši VISC diagnosticējošā darba par veselības izglītības jautājumiem 5.klasei jautājumiem. Autore uzdeva visas Latvijas 5.klases skolēniem adresētos jautājumus, lai varētu izprast skolēnu zināšanas un gatavību 7.klases dzimumizglītības apguvei un varētu salīdzināt datus ar Latvijas statistiku.

Analizējot iegūtos rezultātus un salīdzinot tos ar VISC rezultātiem (VISC aptaujā piedalījās 9551 Latvijas 5.klases skolēns), diplomdarba autore secina, ka visas Latvijas aptaujas rezultāti ir nedaudz labāki nekā Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas skolēnu rezultāti. Jāatzīmē, ka 7.klases skolēni atbildēja uz 5.klases skolēnu diagnosticējošā testa jautājumiem, līdz ar to pieņemot, ka 1 mācību gada laikā vajadzēja būt izmaiņām skolēnu zināšanās.

VISC 5.klases diagnosticējošā ieskaitē 3 jautājumi ir tieši saistīti ar dzimumizglītības jautājumiem. Viens ir izpratnes jautājums par pusaudžu organismā notiekošajām pārmaiņām – sk. tabulu Nr. 4⁷.

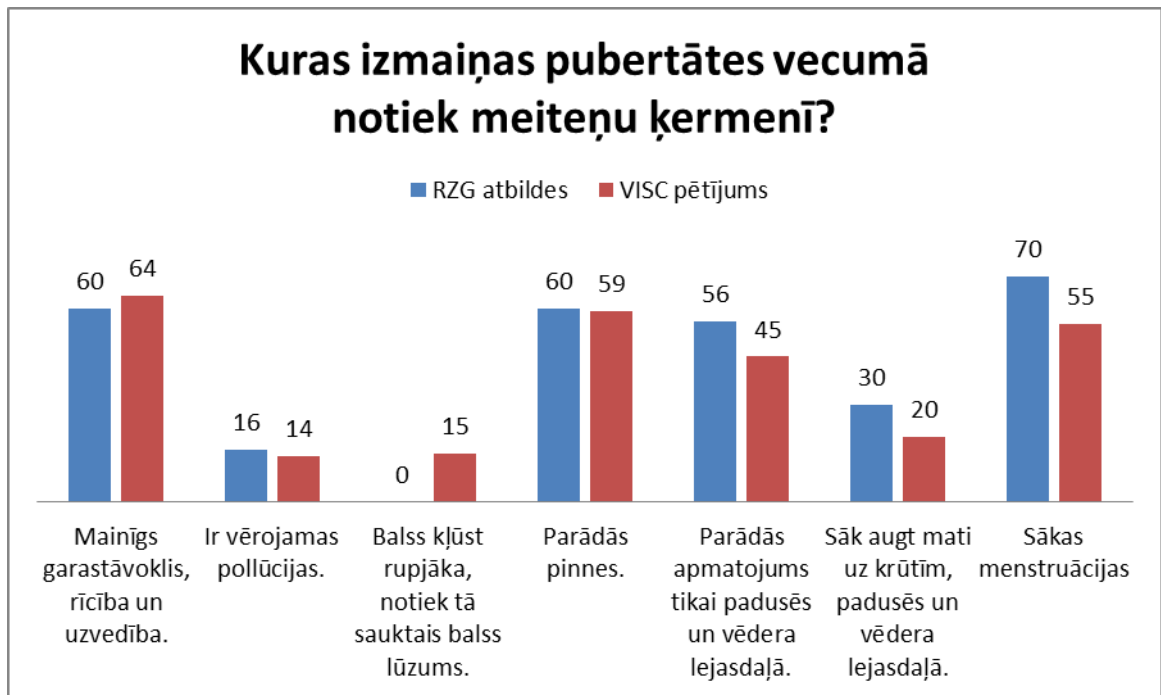
4. tabula.

Aptaujas anketas jautājumi ar pareiziem/nepareiziem apgalvojumiem (autore veidots izmantojot VISC, Diagnosticējošā darba par veselības izglītības jautājumiem 5.klasei izvērtējums)

Atzīmē, vai apgalvojums ir pareizs vai nepareizs!				
Apgalvojums	RZĢ		Latvijā	
	Pareizi	Nepareizi	Pareizi	Nepareizi
Pusaudžu organisma pārmaiņas ietekmē arī ādu	70	30	76	17
Katru dienu jāmazgā tikai rokas un kājas	27	73	20	73
Pārāk taukaina āda var būt par cēloni pūtītēm jeb pinnēm	55	45	64	29
Pubertātes laikā pusaudzis bieži svīst	75	25	81	12
Ja pinnes nedod miera, tās var izspiest	41	59	25	69

Otrs jautājums ir par meiteņu ķermenī notiekošajām pārmaiņām – sk. datu salīdzinājumu attēlā Nr.4 zemāk!

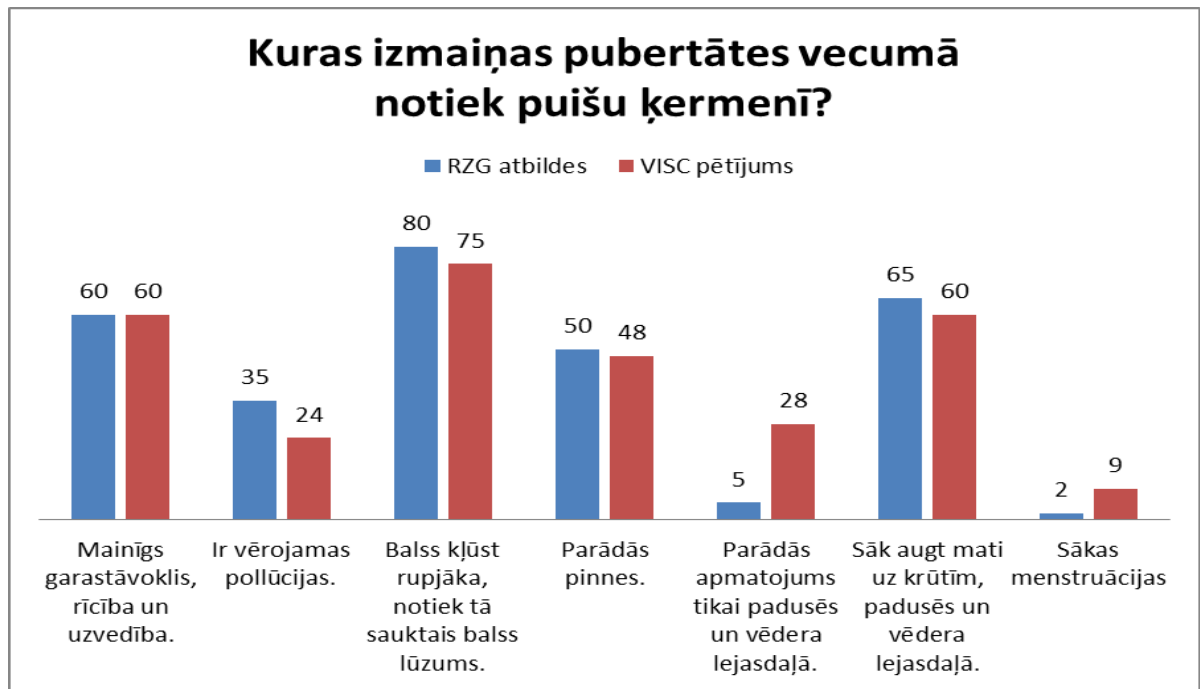
⁷ Ar zaļu iekrāsotas pareizās atbildes!

4. attēls Respondentu atbildes uz jautājumu „Kuras izmaiņas pubertātes vecumā notiek meiteņu ķermenī?” (autore veidots izmantojot VISC, Diagnosticējošā darba par veselības izglītības jautājumiem 5.klasei izvērtējums)

Salīdzinot visas Latvijas 5.klases un 130 RZĢ skolēnu zināšanas par meiteņu ķermenī notiekošajām izmaiņām, autore var izdarīt secinājumu, ka rezultāti ir līdzīgi. Nav īpaši lielas atšķirības datus – Latvijas 5.klases skolēni zina un spēj identificēt tik pat daudz pazīmes, cik Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas 7.klases skolēniem.

Identisks jautājums ir par zēnu ķermenī notiekošajām pārmaiņām – sk. datu salīdzinājumu attēlā Nr.5 zemāk! Savukārt, šajos grafikos salīdzinot Latvijas 5.klašu un RZĢ 7.klašu skolēnu aptaujas rezultātus, var secināt, ka puīši savas izmaiņas ķermenī pārzina labāk. Vēl jāņem vērā, ka RZĢ 7.klašu skolēnu vidū ir 70% zēnu īpatsvars, līdz ar to var pieņemt, ka savā ķermenī notiekošās pārmaiņas zēni pārzina labāk.

5. attēls Respondentu atbildes uz jautājumu „Kuras izmaiņas pubertātes vecumā notiek puisi ķermenī?” (autores veidots izmantojot VISC, Diagnosticējošā darba par veselības izglītības jautājumiem 5.klasei izvērtējums)

2013./2014.m.g. sākumā veiktā diagnostika par skolēnu paradumiem un viņu zināšanām, diplomdarba autorei ļāva izstrādāt dzimumizglītības apguves veicinošos pedagoģiskos paņēmienus sociālo zinību stundās 7.klasē.

Dzimumizglītības apguvi veicinošās pedagoģiskās iespējas sociālo zinību stundās tika meklētas un to rezultāti analizēti ar novērošanas, anketēšanas, datu apkopošanas un analīzes, situāciju analīzes, mācību procesa un rezultātu analīzes metodēm. Diplomdarba autore izvēlējās vairākas empīriskās pētīšanas metodes, jo dzimumizglītības apgūvē nav viennozīmīgi, ar vienas empīriskās pētīšanas metodes palīdzību izmērāms rezultāts un ietekme.

Diplomdarba autore savā pedagoģiskajā darbībā veicināja dzimumizglītības apguvi ar vairākiem paņēmieniem:

1. temata „Es – personība, mana garīgā pilnveidošanās” (kopā 3 mācību stundas) ietvaros izmantotās mācību metodes un metodiskie paņēmieni bija informācijas meklēšana un analīze, video intervijas, radošais darbs, individuāls un pāru darbs.

2. temata „Kā es jūtos?” (kopā 2 mācību stundas) ietvaros izmantotās mācību metodes un metodiskie paņēmieni bija situāciju analīze.

3. temata „Seksuālā un reprodūktīvā veselība” (kopā 4 mācību stundas) ietvaros izmantotās mācību metodes un metodiskie paņēmieni bija situāciju analīze, video materiāla un žurnālu materiāla izpēte, 5.klases mācību grāmatas krievu valodā materiāla izpēte un analīze, izvērtējums.

4. temata „Es nāku no savas ģimenes (kopā 2 mācību stundas) ietvaros izmantotās mācību metodes un metodiskie paņēmieni bija radošais darbs grupās.

Autore 4 tematu ietvaros izmantoja vairākas un atšķirīgas mācību metodes un metodiskos paņēmienus, lai pilnveidotu skolēnu dzimumizglītības jautājumu izpratni.

Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas skolēni pēc katra temata izvērtēja savu darbu un savus priekšstatus par dzimumizglītības jautājumiem.

Skolēnu aptaujas dati liecina, ka temata „Es – personība, mana garīgā pilnveidošanās” ietvaros skolēniem izvērtējot, kas viņu dzīvē ir nozīmīgākās materiālās un nemateriālās vērtības min šādus atslēgas vārdus – ģimene, draugi un mīlestība. Sk. zemāk esošo tabulu Nr.5, kurā var redzēt nosaukto atslēgas vārdu hierarhijas piramīdu. Ģimene ir skolēnu prioritāte un pēc tam ir draugi un mīlestība. Pēc autores domām, tas liecina, ka dzimumizglītošanas un dzimumaudzināšanas funkcijas un pienākumus ir jāuzņemas ģimenei, jo Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas 7.klases skolēniem ģimene ir prioritāte. Ģimene ir svarīgākais spēlētājs skolēnu dzimumizglītības apguves procesā.

5. tabula.

Respondentu atbildes uz jautājumu par skolēnu personīgo vērtību hierarhiju

	visnozīmīgākais	ļoti nozīmīgs	nozīmīgs	gandrīz nozīmīgs	nenozīmīgs	atslēgas vārds
1	0,807228916	0,168674699	0,084337349	0	0,012048193	ģimene
2	0,13253012	0,337349398	0,313253012	0,060240964	0,024096386	draugi
3	0,036144578	0,084337349	0,168674699	0,301204819	0,13253012	mīlestība
1,2	0,024096386	0,192771084	0,048192771	0	0	ģimene, draugi
1,3	0	0,048192771	0,012048193	0	0	ģimene, mīlestība
2,3	0	0,036144578	0,108433735	0,024096386	0	draugi, mīlestība

Skolēnu novērojumi, dati un iegūtā informācija liecina, ka temata „Seksuālā un reproduktīvā veselība” ietvaros ir iespējams tikai daļēji sasniegt standartā un paraugprogrammā nospraustos mērķus. Autores argumenti iepriekš izteiktajam apgalvojumam - skolēni neizprot fizioloģiskās pārmaiņas pusaudžu un jauniešu organismā – it īpaši tie skolēni, kas 5.klasē nav pilnvērtīgi apguvuši tematu „Viss aug un attīstās”.

Tā kā diplomdarba autorei bija iespēja mācīt 2 dažādas 7.klašu grupas – viena grupa, kas bija strādājusi ar diplomdarba autori 5.un 6.klasē, un otra grupai, kurai 7.klasē bija pirmā mācīšanās pieredze ar diplomdarba autori, tad autorei radās iespēja arī salīdzināt skolēnu gatavību un morālā brieduma pakāpi temata apguves laikā. Tie 42 skolēni, kuriem bija arī 5.klases pieredze, uztvēra jauno tematu ar izpratni par nepieciešamību to mācīties. Savukārt, pārējie 93 skolēni lielākā daļa (52%) nespēja saprast, kāpēc 7.klasē vispār ir jāmacās par dzimumizglītības jautājumiem. Pēc autores domām, tas liecina, ka skolotājiem dzimumizglītības apguve ir jāveic katru gadu un atbilstoši vecumposma īpatnībām. Katrā mācību gadā var atrast piemērotu dzimumizglītības aspektu un pielāgot to skolēnu attīstības īpatnībām un gatavībai mācīties un apgūt šo tēmu.

Pēc autores domām, lai 7.klasē sociālo zinību stundās varētu pilnvērtīgi apgūt programmā un standartā paredzētos dzimumizglītības satura jautājumus, vispirms ir nepieciešams pilnveidot 3 lietas:

1) skolēniem nav iespējams iemācīt vērtību sistēmas un iejūtīgumu pret citiem cilvēkiem, ja skolā nav definētas vērtības un ja skolotāji nav vienojušies par kopīgu rīcību un vienotām attieksmēm pret līdzcilvēkiem. Autore uzskata, ka nav iespējams tikai sociālo zinību stundās iemācīt skolēniem attieksmes un iejūtīgumu,

2) 40% 7.klases skolēniem nav vēl izpratnes par fizioloģiskajām pārmaiņām savā organismā, līdz ar to nevar būt pilnvērtīga izpratne par seksualitātes būtību, seksuālajām novirzēm un seksa industriju. Uzskatus par seksualitātes būtību skolēni apgūst vairāk no draugiem nekā skolā, līdz ar to ir gandrīz neiespējami 2 mācību stundas laikā mainīt un ietekmēt skolēnu un viņa ģimenes priekšstatus un stereotipus,

3) vecāku gatavība un atbalsts dzimumizglītības mācīšanai skolā atšķiras – autores pieredze liecina, ka 30% Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas vecāku nav gatavi, ka viņu bērns, 7.klases skolēns, tiks mācīts par dzimumizglītības jautājumiem. Sarunās un diskusijās ar vecākiem diplomdarba autore nācās vairākkārt pamatot nepieciešamību mācīt dzimumizglītības jautājumus, attaisnoties par izvēlētajām mācību metodēm un uzklausi skolā vadības pārmetumus par uzdrošināšanos mācīt izglītības standartā noteiktos jautājumus. Daļa vecāku un skolas vadība nav gatava sadarboties dzimumizglītības apguves veicinošo pedagoģisko iespēju ieviešanai skolās.

Par stereotipiem un to saistību ar skolēna pieredzi ģimenē liecina arī temata „Es nāku no savas ģimenes” darba grupas rezultāti – sk. tabulu Nr.6. Skolēniem bija jādefinē un jāuzraksta, kādi ir abu vecāku pienākumi ģimenē. Datu apkopojums liecina, ka tēva galvenie pienākumi ir naudas pelnīšana, bērnu audzināšana un rūpes par ģimeni, savukārt, mātes pienākumi ir gatavot ēst, rūpēties par bērniem un kārtot māju.

6. tabula.

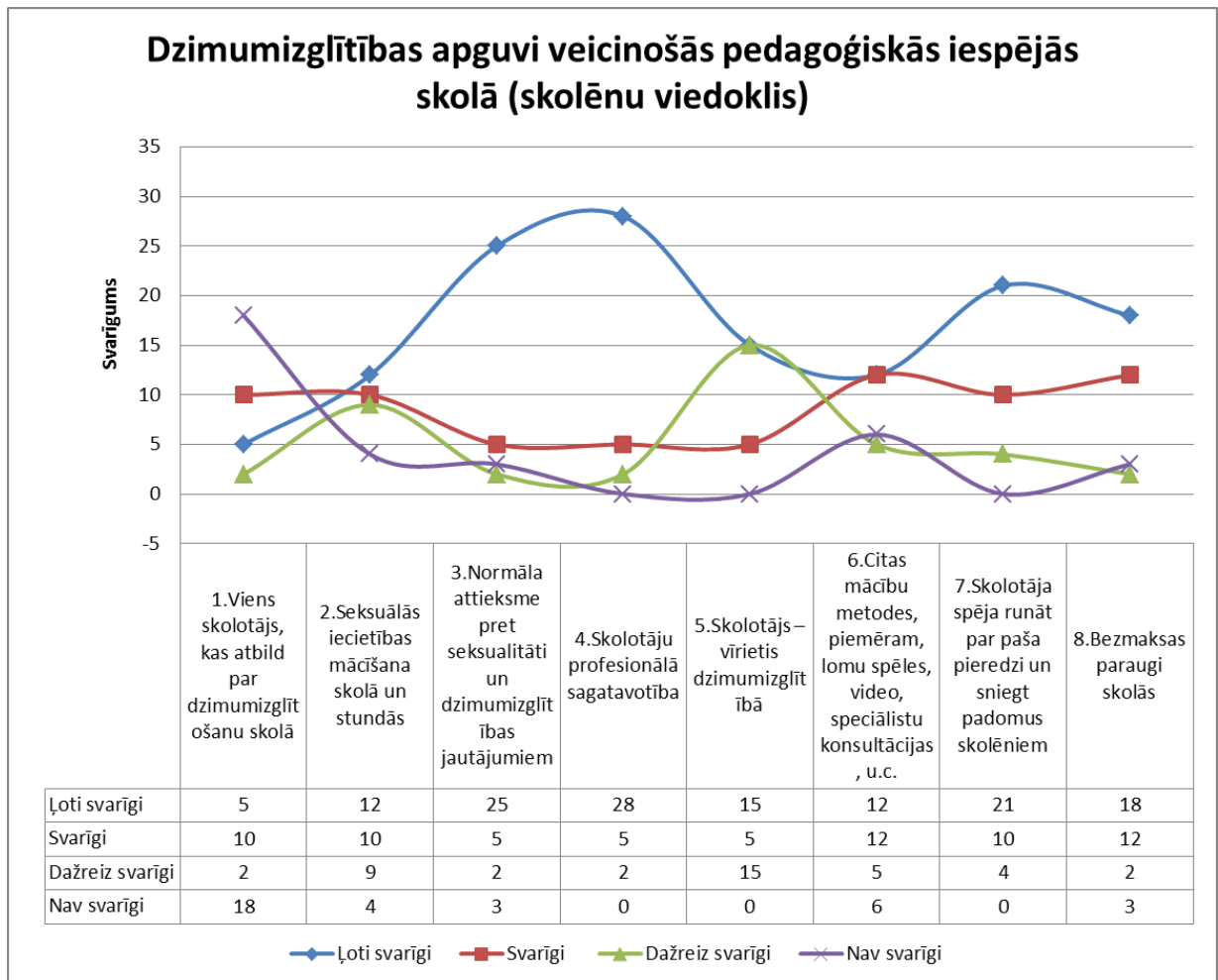
Respondentu atbildes uz jautājumu par ģimenes locekļu pienākumiem

Mammas un tēta pienākumi ģimenē (darbs grupās pa 4, kopā 31 grupa)			
TĒTA PIENĀKUMI		MAMMAS PIENĀKUMI	
audzināt bērnus	8	audzināt bērnus	2
barot ģimeni	5	gatavot ēdienu	24
būt galvenajam ģimenē	1	mazgāt traukus	1
mīlēt ģimeni	2	mazgāt veļu	1
mīlēt un cienīt sievu	1	mīlēt ģimeni	3
naudas pelnīšana	15	naudas pelnīšana	1
palīdzēt ar mājas darbiem bērniem	1	palīdzēt bērniem	1
palīdzēt mammai un bērniem	3	rūpes par bērniem (audzināt)	13
rādīt bērniem piemēru	1	rūpēties par ģimeni	5
rūpes par bērniem	5	rūpēties par mājsaimniecību	4
rūpes par naudu	3	sakārtot māju	10
rūpēties par ģimeni	7	strādāt	1
sargāt ģimeni	4		
strādāt	3		

Pēc autores domām, nav iespējams tik salīdzinoši īsā laika periodā izmainīt domāšanas klišejas un standartus, tas attiecas ne tikai uz ģimenes locekļiem veicamo pienākumu uzskaitījumu, bet arī uz citiem dzimumizglītības jautājumiem (zināšanām un prasmēm par dzimumu bioloģiskajām, psiholoģiskajām, sociālajām atšķirībām un īpatnībām: par atšķirīgo uzvedību, interesēm, attieksmēm, funkcijām, attiecībām un sociālajām tradīcijām).

Apkopojot skolēnu pusgada novērtējuma anketu rezultātus, diplomdarba autore secināja, ka 96 respondentu anketām uz jautājumu „Nosauc tēmas, kuras Tev šajā mācību gadā sociālo zinību stundās bija personīgi nozīmīgas!” lielākā daļa anketā minēto atslēgas vārdu ir saistīti ar dzimumizglītības jautājumiem. Ģimenes jautājumi ir norādīti 61 reizi, pubertātes – 46, sekss – 20, attiecības – 34 un bērna piedzimšanas jautājumi – 13 reizes. Kopā respondenti norādīja 284 atbildes, 176 atbildes (60%) bija saistītas ar dzimumizglītības veicināšanas, skaidrošanas un izpratnes jautājumiem. Līdz ar to skolas un skolotāju uzdevums ir veicināt skolēnu dzimumizgītošanu un it īpaši tik nozīmīgā un īpaša vecumā.

Papildus pētījumā tika izvēlēti 35 skolēni (17 meitenes un 18 puisi), kuri aizpildīja anketu par dzimumizglītības apguvi veicinošajām pedagoģiskajām iespējām skolā (atbilstoši Somijas izglītības sistēmas izvērtējumam – aptaujas anketu sk. pielikumā Nr.2) – sk. attēlu Nr.6, kurā ir atspoguļoti anketas rezultāti. Anketā bija definēti 8 apgalvojumi, kas atbilstoši Somijas dzimumizglītības panākumu izvērtējumam bija norādīti kā noteicošie, kas maina dzimumizglītības kvalitāti Somijas skolās. 35 skolēniem bija jānovērtē katrs apgalvojums, nosakot tam svarīguma pakāpi – no „ļoti svarīgs” līdz „nav svarīgs”.

6. attēls Respondentu atbildes par dzimumizglītības apguvi veicinošajām pedagoģiskajām iespējām skolā (autores izveidots, izmantojot Kontula, 383)

Kā redzams datu atspoguļojumā, tad skolēniem svarīgākie faktori:

1. profesionāli sagatavoti pedagogi (28 skolēni norādīja šo kā ļoti svarīgu faktoru),
2. atbilstoša attieksme pret seksualitātes un dzimumizglītības jautājumiem (25 skolēnu norādītais),
3. bezmaksas paraugi skolā (18 skolēnu norādītais),
4. skolotājs – vīrietis dzimumizglītībā (15 skolēnu norādītais).

Diplomdarba autorei pēdējais arguments šķiet vērā ņemams, jo strādājot klasēs ar tik lielu puīšu/zēnu īpatsvaru (Rīgas Zolitūdes ģimnāzijā 70% 7.klases skolēnu ir zēni), iespējams

skolotājas – sievietes neapzināti vairāk uzmanības šī jautājuma aktualizēšanas un apspriešanas laikā pievērš tieši sava dzimuma pārstāvēm. Puišiem ir pamats vēlēties un pieprasīt skolotāju – vīrieti dzimumizglītībā un iespējams arī sociālajās zinībās.

Diplomdarba autorei būtisks šķiet arī skolēnu norādītais arguments, ka sociālajās zinībās skolēni vēlas profesionāli sagatavotus pedagogus un tādus cilvēkus, kam ir nenosodoša pret seksualitāti un dzimumizglītības jautājumiem. Skolēnu anketās atvērtajā jautājumā daži skolēni norādīja, ka viņu līdzšinējā pieredze ir atstājusi iespaidu par sociālo zinību skolotāju kā par cilvēku, kurš nespēj mācīt dzimumizglītības jautājumus. Vairāki skolēni bija atzīmējuši, ka sociālo zinību skolotāji norāda, kurš ir pareizais/nepareizais viedoklis, lēmums un vēlamā attieksme un kādai ir jābūt godīga un pareiza cilvēka rīcībai. Diplomdarba autorei šķiet, ka sociālo zinību skolotājam ir jārada iespēja iepazīties ar dažādiem uzskatiem un viedokļiem, jāiemāca skolēnam pašam pieņemt lēmumu un izvēlēties, skolotāju viedoklis nedrīkst dominēt, skolotājs dzimumizglītības veicināšanas procesā ir neitrāls, bet tai pat laikā ar atbildību pilda savus pienākumus.

Vēl viens aspekts, kuru ir nepieciešams analizēt un aplūkot, ir skolēnu norādītais, ka skolā nav nepieciešams viens skolotājs, kas atbild par dzimumizglītošanu skolā. Autore uzskata, ka Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas gadījumā (skolā, kurā mācās 1400 skolēnu) tas tiešām nav būtiski un to nav iespējams īstenot. Skolās ar tik lielu skolēnu skaitu viens pedagogs, kas būs atbildīgs par konkrētiem jautājumiem, varētu būt arī par maz. Pēc autores domām, skolās ar mazāku skolēnu un skolotāju skaitu tas varētu būt efektīvs risinājums kvalitatīvas dzimumizglītības nodrošināšanai skolā.

Aptaujas dati apliecina, ka skolēniem ir būtiski, lai skolā tiktu mācīta un pilnveidota seksuālā iecietība. Pēc autores domām, tas ir būtisks arguments skolā ar tik lielu skolēnu skaitu un 7.klasē ar tik lielu zēnu īpatsvaru. Ikdienas konflikti meitenēm un zēniem ir bieži un dzimumbrieduma periodā īpaši izteikti var novērot neiecietību abu dzimumu starpā. Pēc autores domām, šis ir būtisks arguments, par kuru ir jādomā dzimumizglītības veicināšanas kontekstā Latvijas skolās.

Aptaujas dati liecina, ka skolēni uzskata, ka ir ļoti svarīgas un svarīgas citas mācību metodes (24 no 35 skolēniem) – skolēni vēlas dzimumizglītošanos veikt ar lomu spēlēm, video un ar speciālistu konsultāciju starpniecību. Tas nozīmē, ka dzimumizglītošanas veicināšanai ir nepieciešama jauna mācīšanas pieeja, ka mācību grāmatās atrodamie resursu vairs nav skolēniem aktuāli, ka viņiem ir nepieciešams cita veida un forma mācību materiāls. Diplomdarba autore uzskata, ka šis ir arguments vienam no problēmjautājumiem dzimumizglītības veicināšanas laikā – valstī apstiprinātie mācību materiāli nav atbilstoši skolēnu uztveres un mācīšanās vajadzībām. Autore uzskata, ka ir nepieciešams cita veida un

formas mācību resurss, ar kura starpniecību izglītot skolēnus dzimumizglītības jautājumos. Autores priekšlikums ir izveidot mācību platformu, kurā būs pieejami mācību materiāli dzimumizglītošanas jautājumos atbilstoši vecumposma īpatnībām un specifikai.

Autore ir pārliecināta, ka tiešsaistes mācību platforma ir nepieciešama, lai mazinātu vairākas pamatproblēmas: skolotāju profesionālo nesagatavotību, skolotāju nespēju runāt par paša pieredzi un sniegt padomus skolēniem, adekvātas attieksmes trūkumu pret seksualitāti un dzimumizglītības jautājumiem. Mācību platformas gadījumā šīs minētās problēmas ir iespējams mazināt un novērst pilnībā.

Vēl viens īpašs jautājums ir bezmaksas paraugi skolās. Somijas pieredze liecina, ka šādā veidā ir iespējams veicināt dzimumizglītību valstī. Arī Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas skolēnu viedoklis apliecina, ka skolēniem tas ir ļoti svarīgi un svarīgi, tāpēc izglītības politikas veidotājiem un skolām sadarbojoties, ir jāatrod risinājums un iespēja skolēniem dalīt atbilstošus vecumposma īpatnībām produktu paraugus. Šobrīd šāds pakalpojums skolās nav pieejams un līdz ar to iespējams pirmo adekvāto pieredzi ar konkrētiem izstrādājumiem skolēns nav ieguvis.

Apkopojot visus veiktās aptaujas datus, autore var izdarīt secinājumu, ka skolēniem lielākā daļa norādīto argumentu ir ļoti svarīgi un svarīgi. Tas nozīmē, ka Somijas dzimumizglītošanas pieredzi ir vērts pārņemt un īstenot Latvijā.

Vēl autore uzskata, ka ir nepieciešams ilgtermiņa dzimumizglītošanas darbības rezultātu izvērtējums. Latvijā ir jāievieš konkrēta sistēma skolotāju darbības vērtēšanai dzimumizglītības veicināšanā. Šobrīd skolotājiem nav jāuzņemas atbildība par standartā noteikto par izpratnes veidošanu, zināšanām un prasmēm. Prasmes dzimumizglītībā nav iespējams objektīvi izmērīt, līdz ar to valstiski ir jāatrod šim jautājumam risinājums un jāmeģina pārņemt Somijas dzimumizglītošanas prakse un pieredze.

Secinājumi

Dzimumizglītība ir izglītība, kurā apgūst zināšanas un pieredzi par dzimumu bioloģiskajām, psiholoģiskajām, sociālajām atšķirībām un īpatnībām; dzimumizglītības ietvaros ir jāiemāca *mācīties būt* un *mācīties dzīvot kopā*. Skolēniem ar dzimumizglītības starpniecību ir jāiemācās būt, attīstīt savu personību, spēt darboties un pilnvērtīgi dzīvot mūsdienu pasaulē patstāvīgi un sadarbībā ar līdzcilvēkiem. Autore diplomdarba sākumā izvirza jautājumus, kādai ir jābūt dzimumizglītībai skolās un vai un kā ir iespējams veicināt skolēnu dzimumizglītību sociālo zinību stundās Latvijā.

Skolēna dzimumizglītības veidotājs skolā ir pedagogs un no pedagoga ir atkarīgs dzimumizglītības rezultāts un ietekme uz skolēna personību un attīstību. Analizējot dzimumizglītības atbilstību vecumposma attīstības īpatnībām, diplomdarba autore secina, ka 7.klases skolēni (Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas kontekstā) ir atbilstoša mērķa grupai, kurai ir mērķtiecīgi un jēgpilni jāapgūst dzimumizglītības satura elementi. Pusaudžiem ir jāpilnveido viņu zināšanas un prasmes par dzimumu bioloģiskajām, psiholoģiskajām, sociālajām atšķirībām un īpatnībām.

Skolēnu dzimumizglītības aktualitāti nosaka arī vienotas, valstiskas koncepcijas trūkums dzimumizglītības jautājumos. Aktuāls ir arī jautājums par skolēniem atbilstošu un pedagogu atbalstošu materiālu trūkumu. Vēl jāņem vērā, ka sabiedrības, t.sk. vecāku, attieksme pret dzimumizglītības jautājumu mācīšanu pamatskolā ir neviennozīmīga. Lai varētu atrast piemērotākos dzimumizglītību veicinošos līdzekļus, pedagogiem ir jāpārzina skolas kultūra un citi mācību procesa konteksti.

Autore uzskata, ka Latvijā ir nepieciešams vienoties par galvenajiem pamatprincipiem dzimumizglītības izpratnes veicināšanā pamatskolas pedagoģiskajā procesā. Iespējams, ka piemērotākais risinājums ir izvirzīt vairākus mērķus dzimumizglītības īstenotājiem skolās, tieši tāpat kā to savulaik ir izdarījusi UNESCO organizācija, definēt 4 prioritātes dzimumizglītības īstenotājiem skolās. Autore ir pārliecināta, ka mērķu esamība palīdzēs skolotājiem viennozīmīgāk saskatīt dzimumizglītības prioritātes un pārkārtot mācību procesu atbilstoši tām.

Vēl viens būtisks arguments, kas ir jāņem vērā, plānojot sociālo zinību stundās skolās, ir dzimumizglītības elementu integrēšana mācību procesā. Ir nepieciešams tos sistemātiski un mērķtiecīgi iekļaut sociālo zinību stundās un ne tikai dzimumizglītības stundās, jo kā liecina pasaulē veiktie pētījumi, šādu elementu iekļaušana ikvienā mācību stundā pozitīvi ietekmē visu pamatskolas skolēnu uzvedību skolā. Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas skolēnu rīcības un mācību

izvērtējuma kontekstā tas būtu milzīgs ieguldījums tolerances un iecietības veicināšanai, stereotipu un ikdienas uzvedības maiņai.

Kā nākamo argumentu par dzimumizglītības elementu integrēšanu mācību procesā pamatskolā jāmin, ka valstiski ir nepieciešams vienoties pa ilgtermiņa dzimumizglītības rezultātu un ietekmes mērīšanu. Ir jāpārņem Somijas pieredze dzimumizglītības jautājumos un vairāku gadu garumā jāanalizē sasniegtie rezultāti; pirms tam, protams, vienojoties par sasniedzamajiem rezultātiem. Autore uzskata, ka pirms mērķtiecīgas dzimumizglītības politikas sabiedrībai un izglītības politikas veidotājiem ir jāvienojas par pamatprincipiem un pamatkonceptiem, kas ir dzimumizglītības termini, elementi un kāds ir mācību saturs.

Nākamais arguments dzimumizglītības jautājumu kontekstā ir skolu izglītības programmu autonomija. Valstiski ir jāpieņem Latvijas mācību priekšmeta rezultāti, kas ir jāsasniedz sociālo zinību skolotājiem, bet izpildes, metožu un metodisko paņēmieni realizācijā ir jāatstāj skolas pašas pārziņā. Šobrīd nav iespējams izveidot universālas dzimumizglītības mācīšanas metodes vai paņēmienus, jo skolēnus vislabāk pazīst pedagogs un pedagogam ir jāuzņemas atbildība par sava darba rezultātu. Autorei šķiet, ka šeit ir būtiski pieminēt, ka nevis vienkārši jāuzņemas iespēja par „radīto iespēju”, bet patiesi par rezultatīvajiem rādītājiem un skolēnu prasmēm. Piemēram, par skolēnu spēju atrast un izprast sev aktuālo informāciju par dzimumizglītības saturu.

Valstiski ir nepieciešams vienoties par vairākām akcijām vai kampaņām mācību gada ietvaros, kurās pusaudžus izglītos un apmācīs citi speciālisti, ne pedagogi. Šis šobrīd ir pagaidu risinājums, līdz tiks „izaudzināta” jauna vai mainīties gribosa pedagogu paaudze, kas spēj objektīvi, bez mulsuma un ignorēšanas, šo jautājumu mācīt saviem skolēniem, veidot skolēnu pieredzi atbilstoši izvirzītajiem rezultātiem. Kā norāda empīriskā pētījuma dati, tad tieši šo faktu min skolēni savā aptaujā kā būtiskāko veiksmīgas dzimumizglītības programmas īstenošanai skolās.

Vēl, ņemot vērā pasaules pieredzi, sociālo zinību skolotājiem ir jāvienojas par viņu svarīgākajiem dzimumizglītības mērķiem. Skolotājiem ir jādefinē mērķi un pašu atbildības, lai viņi varētu uzņemt atbildību par savu darbu un sasniegt savus izvirzītos mērķus. Pēc autores domām ir nepieciešams skolotājiem izvirzīt vismaz 5 svarīgākos mērķus, kas ir saistīti ar dzimumizglītības saturu un satura elementiem sociālajās zinībās pamatskolā.

Diplomdarba autore uzskata, ka Latvijā ir jāvienojas par ilgtermiņa prioritātēm un to sasniegumu mērīšanu. Ir nepieciešams ilgtermiņa pētījums par dzimumizglītības apguves progresu, iespējamajiem uzlabojumiem, sistēmisku pieeju un atbildīgām valsts, skolu un skolotāju līmeņos. Kā liecina Somijas pieredze, tad ieviešot šādu sistēmu ir iespējams mainīt dzimumizglītības prioritātes un piemērošanas iespējas atbilstoši izvērtējuma rezultātiem.

Šobrīd Latvijā šādu izvērtējumu nav un līdz ar to objektīvi nav iespējams izvērtēt nepieciešamās izmaiņas. Tai pat laikā ir jāņem vērā, ka dzimumizglītības rezultatīvo rādītāju mērīšana un salīdzināšana nedrīkst notikt pēc tādiem pašiem rādītājiem un kritērijiem kā citas izglītības jomas. Sociālo zinību mācību priekšmeta prioritāte ir prasmes, dzimumizglītībā ir jāspēj izvērtēt skolēnu prasmes.

Balstoties uz empīriskās daļas pētījumiem, diplomdarba autore ir izstrādājusi vairākus priekšlikumus dzimumizglītības apguvi veicinošajām pedagoģiskajām iespējām sociālo zinību stundās 7.klasē:

1. Vispirms izglītības standartā ir nepieciešams precīzi definēt un iekļaut visus dzimumizglītības jautājumus un aspektus. Izglītības standartā ir minēts, ka mācību priekšmeta „Sociālās zinības” uzdevumi *ir radīt izglītojamam iespēju* veidot un sekmēt izpratnes, apgūt un izkopt vairākas prasmes, apzināties un izkopt uzskatus. Pēc autore domām, radīt iespēju ir plaši interpretējams un definējams jēdziens. Tas nozīmē, ka izglītības sistēmas dalībniekiem netiek prasīts konkrēts sasniedzamais rezultāts. Valstij ir jāspēj vienoties par precīzi definētiem rezultātiem.

2. Pedagoģiem ir jāspēj valstī noteiktā standarta un programmu ietvaros mācīt dzimumizglītības elementus ikvienā sociālo zinību stundā. Pedagoģiem prioritāte ir jāizvirza skolēnu prasmju attīstīšana.

3. Pedagoģam ir jāspēj definēt un noformulēt paša izpratne, motivācija, interese un vēlme mācīt skolēniem dzimumizglītības satura elementu izpratni sociālo zinību stundās pamatskolā.

4. Pedagoģam dzimumizglītības satura skaidrošanai ir jāizmanto vairākas mācību metodes, savstarpēji kombinējot tās. Metožu piemērotības kombinācijas ir jāveido katram skolotājam individuāli, jo tikai profesionālis, zinot savus skolēnus, viņu vecumposma un attīstības īpatnības, var pielāgot mācību metodes saviem skolēniem. Diplomdarba autorei šķiet, ka nav iespējams atrast vienu, piemērotāko mācību metodi, ir jāņem vērā daudz un dažādi apstākļi un faktori metožu un paņēmieni izvēles laikā.

5. Pedagoģam šobrīd piedāvātajos mācību līdzekļos lielākā daļa mācību metodes un paņēmieni ir lasīšana, klausīšanās un vispārīgumu par piedāvātajām situācijām izdarīšana. Salīdzinoši mazs ir skolēnu pašu darbības jeb iesaistīšanās process. Pedagoģam tas ir jāņem vērā un saviem skolēniem jāpiedāvā skolēnu savstarpējās sadarbības metodes un paņēmieni.

6. Sociālo zinību skolotājam atbilstoši skolēnu vecumposma īpatnībām ir sistemātiski jāamāca dzimumizglītības satura jautājumi visu pamatskolas laiku.

7.Skolās skolotājiem vispirms ir jāvienojas par konkrētu vērtību sistēmu un vienotām attieksmēm, pēc tam arī skolēnus mācīt būs jēgpilnāk un efektīvāk.

8.Sociālo zinību skolotājiem ir jāsadarbojas ar skolēnu vecākiem dzimumizglītības jautājumu mācīšanas aspektā, ir nepieciešams skaidrot vecākiem, kas un kādā veidā tiks mācīts skolā dzimumizglītības jautājumu kontekstā.

9.Pedagogam ir jārada iespēja iepazīties ar dažādiem uzskatiem un viedokļiem, jāiemāca skolēnam pašam pieņemt lēmumu un izvēlēties, skolotāju viedoklis nedrīkst dominēt, skolotājs dzimumizglītības veicināšanas procesā kā viedokļa paudējs ir neitrāls, bet tai pat laikā ar atbildību pilda savus pienākumus.

Pētījums „Skolēnu dzimumizglītības veicināšana sociālo zinību stundās 7.klasē” ir vērtīgs ieguldījums skolotājas pedagoģiskajā darbībā, tā rezultātus var izmantot, veicinot skolēnu dzimumizglītību sociālo zinību stundās 7.klasēs. Tai pat laikā pētījuma autore apzinās, ka, lai dzimumizglītības veicināšanu varētu veiksmīgi īstenot skolā, ir jāpārzina mācību vide un citi konteksti, līdz ar to šī pētījuma datus un rezultātus var izmantot Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas skolēnu dzimumizglītības procesā.

Saīsinājumu saraksts

AIDS – cilvēka imūndeficīta vīruss

DI - dzimumizglītība

HIV – cilvēka imūndeficīta vīruss

STS – seksuāli transmisīvas slimības

UNESCO – Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija

VISC – Valsts izglītības saturs centrs

Literatūra un avotu saraksts

1. Andersone, G. (2008). *Sociālās zinības 7.klasei*. Rīga: Zvaigzne ABC.
2. *Mācīšanās ir zelts. Ziņojums, ko Starptautiskā Komisija par izglītību divdesmit pirmajam gadsimtam sniegusi UNESCO*. (2001). Rīga: UNESCO LNK
3. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca: aptuveni 1500 latviešu, angļu, vācu un krievu valodā*. (2000) Rīga: Zvaigzne ABC.
4. Valsts izglītības satura centrs. (2014). *Sociālās zinības 1.-9.klasei. Mācību programmas paraugs*.
<http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pamskolai/soczin.pdf>.
5. Ādler, A. (1992). *Psiholoģija un dzīve*, Rīga: IDeA.
6. Balsons, M. (1996). *Kā izprast klases uzvedību*, Lielvārde: Lielvārds.
7. Goldman, J.D. & Collier-Hariis, C.A. (2012). School-based reproductive health and safety education for students aged 12–15 years in UNESCO's (2009) International Technical Guidance. *Cambridge Journal of Education*, 42(4), 445–461.
8. Gudjons, H. (1998). *Pedagoģijas pamatatziņas*, Rīga: Zvaigzne ABC.
9. Hamilton, R., Sanders, M. & Anderman, E.M. (2013). The multiple choices of sex education. *Kappan*, 94(5), pp.34–39.
10. Izglītības un satura eksaminācijas centrs, (2010). *Sociālās zinības 1.-9.klasei. Mācību programmas paraugs*.
<http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pamskolai/soczin.pdf>.
11. Kontula, O., (2010). The evolution of sex education and students' sexual knowledge in Finland in the 2000s. *Sex Education*, 10(4), 373–386.
12. MK noteikumi Nr.530 (2013). Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu, pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem un pamatizglītības programmu paraugiem. <http://likumi.lv/doc.php?id=259125>.
13. MK noteikumi Nr.468 (2014). Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu, pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem un pamatizglītības programmu paraugiem. <http://likumi.lv/doc.php?id=268342#piel18&pd=1>.
14. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: RaKa.
15. Puškarevs, I. (1986). *Bērnu un pusaudžu augšana un attīstība*. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts universitāte.
16. Puškarevs, I. (1991a). *Higiēniskā audzināšana un dzimumaudzināšana*. Rīga: Zvaigzne.

17. Puškarevs, I. (1991b). *Higiēniskā audzināšana un dzimumaudzināšana*. Rīga: Zvaigzne.
18. Puškarevs, I. (1994a). *Ievads veselības mācībā (7.-12.klasei)*. Rīga: Zvaigzne ABC.
19. Puškarevs, I. (1994b). *Ievads veselības mācībā (7.-12.klasei). Metodiskais līdzeklis skolotājiem*. Rīga.
20. Puškarevs, I. (1988). *Vecumposmu fizioloģija un skolas higiēna: darba programma*. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts universitāte.
21. Puškarevs, I. & Golubeva, A. (1995). *Veselības veicināšana skolā: mācību metodiskais materiāls*. Rīga: Latvijas Universitāte, Pedagoģijas fakultāte, Eiropas Veselību veicinošu skolu projekta nacionālais centrs.
22. Ryan, K. & Cooper, J.M. (2013). *Those Who Can, Teach*.
http://books.google.lv/books?id=HRsKAAAQBAJ&pg=PA107&dq=how+to+teach+sex+education+in+school&hl=lv&sa=X&ei=1_sYVPSXPKKuygP_n4DADw&ved=0CBwQ6AEwAA#v=onepage&q=how+to+teach+sex+education+in+school&f=false
23. Students, J.A. (1998). *Vispārīgā paidagoģija. I daļa*. Rīga: RaKa.
24. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija: mācību līdzeklis*. Rīga: Zvaigzne ABC.
25. Valbis, J. (2005). *Skolēna personības attīstība - izglītības virsuzdevums*. Rīga: Zvaigzne ABC.
26. Valsts izglītības satura centrs. (2013a). Diagnostificējošā darba par veselības izglītības jautājumiem 5.klasei izvērtējums.
http://visc.gov.lv/visc/dokumenti/petijumi/2013_diagnostika_5klase_veseliba.pdf.
27. Valsts izglītības satura centrs. (2013b). Diagnostificējošā darba par veselības izglītības jautājumiem 9.klasei rezultātu analīze. Rezultātu analīze.
http://visc.gov.lv/visc/dokumenti/petijumi/2013_diagnostika_9klase_veseliba.pdf.
28. Zālītis, J. & Zālīte, N. (2001). *Mīlestības mācība: dzimumaudzināšana*, Rīga: Medicīnas preses apgāds.
29. Zelmenis, V. (2000). *Pedagoģijas pamati*. Rīga: RaKa.
30. Žukovs, L. (1997). *Ievads pedagoģijā*. Rīga: RaKa.

PIELIKUMI

GALVOJUMS

Darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, darbā un tā pielikumos dotas atsauces.

Darba autors

Ilze Logina

Vārds, uzvārds

Paraksts

Datums: 22.09.2014.

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs / Maģistra darbs izstrādāts
(atbilstošo pasvītrot)

RPIVA Pedagoģijas fakultāte
(fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors Ilze Logina
(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs / Maģistra darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20 __.gada _____
sēdē, protokola Nr. _____, vērtējums ____ (_____)

Valsts pārbaudījuma komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)